

ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΥ ΘΑ
ΚΑΛΥΤΕΡΕΥΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΚΟΝΔΡΑΣ

Ο άνθρωπος που θα καλυτέρευε τον κόσμο

Ο Μπέρτολντ Ράιχαρντ ήταν είκοσι τεσσάρων ετών. Είχε χάσει πρόωρα τους γονείς του, και μόνον ένας από τους παιδαγωγούς του είχε ασκήσει επιρροή πάνω του, ένας άνδρας ευγενής αλλά φανατικός, ελεύθερος στοχαστής εκ πεποιθήσεως, ο οποίος πολύν καιρό μετέδιδε στο νεανία τη συνήθεια για μια σκέψη που, αν και επιφανειακά αμερόληπτη, ήθελε, με μια δόση υπεροψίας, να διαμορφώσει από μόνη της τα πράγματα. Τώρα για το νεαρό ήταν καιρός να δοκιμάσει τις δικές του δυνάμεις στο παιχνίδι του κόσμου, για να γυρέψει δίχως βιασύνη στη ζωή την ευτυχία που του αναλογούσε και μπορούσε να την επιδιώξει, και που, σαν έξυπνο, ευπαρουσίαστο και καλοστεκούμενο άτομο, σίγουρα δεν θα χρειαζόταν να την περιμένει πολύ.

Ο Μπέρτολντ δεν είχε διαλέξει ένα συγκεκριμένο επάγγελμα. Ακολουθώντας τις κλίσεις του είχε σπουδάσει, με καλούς δασκάλους και μέσα από ταξίδια και αναγνώσματα, φιλοσοφία και ιστορία, με κάποιαν έφεση προς τις αισθητικές επιστήμες. Η αρχική του επιθυμία, να γίνει αρχιτέκτονας, κατά τα

χρόνια των σπουδών του φούντωσε και καταλάγιασε πολλές φορές· στο τέλος καταστάλαξε στην ιστορία της τέχνης, και προς το παρόν είχε ολοκληρώσει τις σπουδές του με μια πτυχιακή εργασία. Τώρα, νεαρός «δόκτωρ», πήγαινε στο Μόναχο, όπου ήλπιζε κυρίως να βρει τους ανθρώπους και τη δραστηριότητα προς τα οποία η φύση του — μέσα από δρόμους ακόμα σκοτεινούς, είναι αλήθεια — έτεινε όλο και περισσότερο. Επιθυμούσε διακαώς να συνεισφέρει, με τη συμβουλή και με τη δράση, στην εμφάνιση νέων καιρών και έργων, και να μεγαλώσει μες στο γίνεσθαι και την επιβολή της γενιάς του. Το πλεονέκτημα που διαθέτει κι ο παρατελευταίος παραγιός σε μπαρμπέρικο — να έχει από την αρχή κιόλας, λόγω επαγγέλματος και θέσεως, μια στέρεη και σαφή σχέση με τη ζωή, και μια νόμιμη θέση στο σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων —, αυτό το πλεονέκτημα ο Μπέρτολντ, κατά την είσοδό του στον κόσμο και την ανδρική ηλικία, έπρεπε λοιπόν να το απαρνηθεί.

Στο Μόναχο, όπου είχε ζήσει ένα χρόνο φοιτητής, ο νεαρός «δόκτωρ», είχε συναναστραφεί κάμποσες οικογένειες, αλλά δεν βιαζόταν να πάει και να τις χαιρετήσει, γιατί ήθελε να αναζητήσει τις συντροφίες του σε απόλυτη ελευθερία και να οργανώσει τη ζωή του εντελώς ανεξάρτητα από προϋπάρχουσες υποχρεώσεις. Τον έλκυε κυρίως ο καλλιτεχνικός κόσμος, που εκείνη τη στιγμή ανέβραζε από καινούριες ιδέες και σχεδόν καθημερινά ανακάλυπτε καταστάσεις, νόμους και ήθη στα οποία έπρεπε να κηρύξεις τον πόλεμο.

Σύντομα βρέθηκε να έχει μια κάποια εξοικείωση με ένα μικρό κύκλο νεαρών καλλιτεχνών αυτού του είδους. Συναντιούνταν στο εστιατόριο και στο καφενείο, σε διαλέξεις και, καμιά φορά, έκαναν φιλικές

συγκεντρώσεις στα σπίτια και τα ατελιέ, ως επί το πλείστον στο ατελιέ του ζωγράφου Χανς Κόνεγκεν, που στην ομάδα εκείνη ασκούσε ένα είδος πνευματικής καθοδήγησης.

Κάνοντας παρέα κάπως συστηματικά με αυτούς τους καλλιτέχνες, έβρισκε πότε πότε πράγματα που τον εξέπλητταν, δίχως εντούτοις να χάνει τη διάθεση του για μάθηση. Τον εντυπωσίαζε κυρίως το γεγονός ότι κάνας δυο περίφημοι ζωγράφοι και γλύπτες, που είχε συχνά ακούσει το όνομά τους σε άμεση σχέση με τις πρόσφατες καλλιτεχνικές επαναστάσεις, απείχαν ολοφάνερα από τη σκέψη και από τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες των νέων περισσότερο απ' ό,τι είχε πιστέψει ο ίδιος, κι έμοιαζαν μάλλον να ζουν, μοναχικοί και αόρατοι, μόνο για τη δουλειά τους. Μάλιστα οι νεότεροι συνάδελφοί τους αυτές τις διασημότητες δεν τις θαύμαζαν καθόλου σαν πρότυπα, παρά τις επέκριναν με δριμύτητα, κυριολεκτικά με σκληρότητα, καμιά φορά μάλιστα τις περιφρονούσαν. Θα έλεγε κανείς ότι κάθε καλλιτέχνης ο οποίος αποφαινόταν αποκλειστικά στο έργο του, πρόδιδε την υπόθεση της επαναστατικής νεολαίας.

Αυτή η παρεκτροπή ανταποκρινόταν σε ένα στοιχείο νεανικού σοφολογιατισμού που ήταν έμφυτο στον ίδιο το χαρακτήρα του Ράιχαρντ, έτσι ώστε, παρά τις κάποιες περιστασιακές αμφιβολίες του, πολύ σύντομα ενστερνίστηκε πλήρως αυτόν τον τρόπο σκέψης. Δεν έβλεπε πόσο λίγο και με πόσο λιγοστό πάθος δούλευαν οι φίλοι του στα ατελιέ τους. Ο ίδιος ήταν άεργος, κι έτσι του άρεσε και οι φίλοι του ζωγράφοι να έχουν σχεδόν πάντα χρόνο και διάθεση να κουβεντιάζουν και να θεωρητικοποιούν. Συνδέθηκε κυρίως με τον Χανς Κόνεγκεν, του οποίου η ψυχρή αίσθηση της κριτικής τον εντυπωσίαζε, όσο και η έκ-

δηλη επίγνωση της αξίας του. Μαζί του πήγαινε πολλές φορές και επισκεπτόταν τις πολυάριθμες εκθέσεις τέχνης και ήταν σίγουρος πως μάθαινε πολλά, γιατί ο Κόνεγκεν ήξερε να εκφράζει ωραία και με σαφήνεια ποια ήταν τα ελαττώματα όσων έργων υπήρχαν και δεν υπήρχαν. Στην αρχή για τον Μπέρτολντ ήταν πολλές φορές οδυνηρό να ακούει τον άλλον να επιτίθεται χονδροειδώς και ασεβώς εναντίον ενός πίνακα που του ίδιου του άρεσε και που τον κοιτούσε με χαρά· με τον καιρό, όμως, του άρεσε αυτός ο τόνος, και στο τέλος επηρέασε και τον ίδιο.

Να εκεί ένα ντελικάτο πράσινο τοπίο, μια ρεματιά με δασωμένους λόφους, αυλακωμένο από σύννεφα, αρχές καλοκαιριού, ζωγραφισμένο με πιστότητα και λεπτότητα, έργο ενός νέου ακόμη ζωγράφου, που ωστόσο είχε ήδη γίνει γνωστός αποσπώντας ευνοϊκά σχόλια. «Ορίστε τι εκτιμά και αγοράζει σήμερα ο κόσμος», έλεγε ο Χανς Κόνεγκεν, «κι είναι στ' αλήθεια χαριτωμένο, τα σύννεφα που αντανakλώνται στο νερό είναι ασυζητητί καλά. Όμως πού είναι το μεγαλείο, η δύναμη, η γραμμή, τέλος πάντων ο ρυθμός; Χαριτωμένη δουλίτσα, καλοφτιαγμένη και ευγενική, ασφαλώς, αλλά αυτό θα πει περίφημος ζωγράφος; Για, σας παρακαλώ! Είμαστε λαός που κέρδισε το μεγαλύτερο πόλεμο της σύγχρονης ιστορίας, που ασκεί το εμπόριο και τη βιομηχανία σε ευρύτατη κλίμακα, που πλούτισε και απέκτησε επίγνωση της ισχύος του, και που λίγον καιρό πρωτύτερα προσκυνούσε ακόμη τον Βίσμαρκ και τον Νίτσε — και υποτίθεται πως αυτή είναι η τέχνη μας!»

Το αν μια χαριτωμένη, δασωμένη ρεματιά ήταν πρόσφορη να ζωγραφιστεί με μνημειακή δύναμη, ή αν η προτίμηση για τις απλές ομορφιές της αγροτικής

φύσης ήταν όντως ανάξια του λαού μας, γι' αυτό δεν έλεγε κουβέντα.

Ο δόκτωρ Ράιχαρντ δεν ήξερε πως οι γνωστοί του δεν αντιπροσώπευαν καθόλου το άνθος της καλλιτεχνικής νεολαίας, αφού, κατά τα λεγόμενά τους, τη στάση τους και τις πολλές θεωρητικές τους γνώσεις, ήταν ασυζητητί το άνθος της νεολαίας αυτής. Δεν ήξερε ότι το πολύ πολύ αντιπροσώπευαν μιαν ασήμαντη μετριότητα, μπορεί και, απλώς, μιαν ιδιότροπη σαπουνόφουσκα και μια παραμόρφωση. Δεν ήξερε καν πόσο αστήρικτες και σχολαστικές ήταν οι κρίσεις του Κόνεγκεν που στα απλά τοπία απαιτούσε το μεγάλο ύψος, ενώ στα γιγάντια προσχέδια μαλακούς τόνους, στα σκίτσα περιγραφική δύναμη και στους πίνακες μεγαλύτερη πιστότητα στη φύση, οπότε, ασφαλώς, οι απαιτήσεις του παρέμεναν πάντα πολύ μεγαλύτερες από την τέχνη οποιουδήποτε ειδήμονος. Και δεν αναρωτιόταν αν οι δουλειές του Κόνεγκεν ήταν πια και τόσο δυνατές, ώστε να δικαιολογούν τέτοιου είδους απαιτήσεις και κρίσεις από μέρους του. Όπως είναι φυσικό και εύλογο στους νέους ανθρώπους, ο Μπέρτολντ δεν έκανε διάκριση ανάμεσα στα ιδανικά και τα έργα των φίλων του.

Η δουλειά τους συνίστατο ως επί το πλείστον σε πράγματα δίχως καμία απολύτως αξίωση, μικροαντικείμενα και παιχνιδάκια διακοσμητικού και βιοτεχνικού είδους. Αλλά με τον ίδιο τρόπο που η σοφία του μεγαλύτερου ζωγράφου σμικρυνόταν και διαλυόταν οικτρά εάν τη συνέκριναν με τις δικές τους κρίσεις και αξιώσεις, έτσι και ό,τι έκαναν εκείνοι είχε, ούτε λίγο ούτε πολύ, κάτι το μεγαλειώδες, σύμφωνα με τα όσα έλεγαν οι ίδιοι για το έργο τους. Ο ένας είχε φτιάξει ένα σχέδιο σε ένα φλιτζάνι ή σε ένα βάζο, και μπορούσε να αποδείξει ότι αυτή η δουλειά, αν

και ελάχιστα φανταχτερή, ήταν ωστόσο πιο σημαντική από ένα σωρό αίθουσες γεμάτες πίνακες, εφόσον στην απλή της έκφραση έφερε το αποτύπωμα της ανάγκης και βασιζόταν στη γνώση του θεμελιώδους στατικού και δομικού νόμου κάθε χειροτεχνήματος, ή μάλλον στην ίδια τη δομή του κόσμου. Ο άλλος κάλυπτε ένα κομμάτι γκριζο χαρτί βιβλιοδεσίας με ακανόνιστα διανεμημένες κιτρινωπές κηλίδες, και μπορούσε να φιλοσοφεί επί μία ώρα πάνω στο πώς η διανομή των κηλίδων αυτών ενδείκνυε κάτι το κοσμικό και είχε τη δύναμη να προκαλεί μιαν αίσθηση έναστρου ουρανού και απείρου.

Παρόμοιες κουταμάρες κυκλοφορούσαν παντού και οι νέοι τις ακολουθούσαν σαν μόδα· κάποιος έξυπνος αλλά αδύναμος καλλιτέχνης ίσως να στόχευε ακόμα και σοβαρά να υποκαταστήσει ή να δικαιολογήσει με τέτοιους συλλογισμούς την απειροκαλία του. Αλλά ο Ράιχαρντ, μέσα στη ριζοσπαστικότητά του, για κάποιον καιρό τα πήρε όλα στα σοβαρά, κι έμαθε έτσι εκ θεμελίων την ανώφελη τέχνη μιας διανοουμενίστικης πολυπραγμοσύνης, που αποτελεί θανάσιμο εχθρό κάθε δουλειάς που αξίζει.

Παρ' όλα του τα τρεχάματα όμως, δεν μπορούσε κάποια στιγμή να ξεχάσει εντελώς όλες τις κοινωνικές του υποχρεώσεις, κι έτσι θυμήθηκε πρώτα απ' όλα μια οικογένεια που την είχε συναναστραφεί έναν καιρό, όταν ήταν φοιτητής, αφού ο οικοδεσπότης κάποτε είχε μάλλον στενές σχέσεις με τον πατέρα του. Ήταν κάποιος Βάινλαντ, δικαστικός σύμβουλος, που ως παθιασμένος εραστής της τέχνης και των συναναστροφών είχε αναπτύξει έντονη κοσμική ζωή. Ο Ράιχαρντ, έπειτα από ένα μήνα παραμονής στην πόλη, είπε να τον επισκεφτεί, ντύθηκε προσεγμένα και πα-

ρουσιάστηκε στο σπίτι όπου, στον πρώτο όροφο, έμενε κάποτε ο σύμβουλος. Αλλά προς έκπληξή του βρήκε στην πόρτα ένα άλλο όνομα, κι όταν ρώτησε έναν υπηρέτη που έβγαινε, έμαθε πως ο σύμβουλος είχε πεθάνει πάνω από ένα χρόνο τώρα.

Το σπίτι της χήρας, που ο Μπέρτολντ το είχε εντοπίσει, βρισκόταν πολύ μακριά, σε έναν άγνωστο δρόμο, στις παρυφές της πόλης, και προτού πάει εκεί, σκέφτηκε να ζητήσει πληροφορίες για την τύχη και τη σημερινή κατάσταση της οικογένειας Βάινλαντ από κάποιες γνωριμίες καφενείου των φοιτητικών του χρόνων, με μερικές από τις οποίες είχε ξαναβρεθεί. Το πράγμα δεν ήταν δύσκολο, αφού ο εκλιπών σύμβουλος υπήρξε άτομο λίαν γνωστό, κι έτσι ο Μπέρτολντ πληροφορήθηκε όλη την ιστορία: ο Βάινλαντ πάντα ζούσε πολύ υπεράνω των οικονομικών δυνατοτήτων του, και είχε τόσο πολύ χωθεί στα χρέη και σε ατυχείς οικονομικές επιχειρήσεις, ώστε κανείς δεν θεώρησε φυσικό τον αιφνίδιο θάνατό του. Εν πάση περιπτώσει, αμέσως μετά τον ανεξήγητον αυτό θάνατο η οικογένεια αναγκάστηκε να πουλήσει όλα της τα υπάρχοντα και, μόλο που ζούσε ακόμη στην πόλη, είχε ουσιαστικά ξεχαστεί και εξαφανιστεί. Κρίμα όμως για την κόρη, για την οποία θα εύχόταν κανείς καλύτερο ριζικό.

Ο νεαρός δοκίμασε οδυνηρή έκπληξη με τις ειδήσεις αυτές, κι ωστόσο απόρησε που υπήρχε αυτή η κόρη, γιατί δεν θυμόταν να την έχει δει ποτέ, και η περιέργειά του να γνωρίσει την κοπέλα συνέβαλε ώστε κάποια μέρα να αποφασίσει να επισκεφτεί τους Βάινλαντ. Πήρε μιαν άμαξα, διέσχισε κάτι άσχημα λαϊκά προάστια κι έφτασε έως τις παρυφές της υπαίθρου. Η άμαξα σταμάτησε μπροστά σε ένα απομονωμένο σπίτι με ενοικιαζόμενα δωμάτια, που, παρὰ

την πρόσφατη κατασκευή του, το είχε κιόλας διαποτίσει, στους διαδρόμους και τις σκάλες, η απαίσια μυρωδιά της φτώχειας.

Μια λαντζίερα τού άνοιξε την πόρτα, και μπήκε κάπως αμήχανος στο διαμέρισμα του δεύτερου ορόφου. Στο απλά επιπλωμένο δωμάτιο αναγνώρισε αμέσως την κυρία συμβούλου, που η αυστηρή και στεγνή μορφή της του φάνηκε σχεδόν απaráλλαχτη και είχε γίνει μόνο κατά τι πιο συγκρατημένη και ψυχρή. Δίπλα της όμως εμφανίστηκε η κόρη, και τότε συνειδητοποίησε ότι δεν την είχε δει ποτέ του, διαφορετικά θα ήταν αδύνατον να την ξεχάσει τόσο ολοκληρωτικά. Ήταν ίδια η μητέρα της, και με το υγιές πρόσωπο, την αποφασιστική και ελαστική περπατησιά και το απλό αλλά άψογο ντύσιμό της, έμοιαζε με νεαρή σύζυγο αξιωματικού ή με αθλήτρια. Με μια προσεκτικότερη παρατήρηση φαινόταν επίσης ότι το νεαρό άγουρο πρόσωπο φιλοξενούσε δυο σκούρα καστανά μάτια, και στα ήσυχα εκείνα μάτια, όπως και σε μερικές κινήσεις της σεμνής μορφής, έμοιαζε να εγκατοικεί ο πραγματικός χαρακτήρας της ωραίας κόρης, που από το υπόλοιπο πρόσωπο φαινόταν πιο σκληρός και ψυχρός απ' όσο ήταν στην πραγματικότητα.

Ο Ράιχαρντ έμεινε μαζί με τις κυρίες μισή ώρα. Έμαθε έτσι ότι, τον καιρό που ο ίδιος σύχναζε στο σπίτι του πατέρα της, η δεσποινίς Άγκνες βρισκόταν στο εξωτερικό. Απέφυγαν όμως όλοι να θίξουν αμεσότερα το παρελθόν, κι έτσι ήταν φυσικό να μιλήσουν πρωτίστως για τον επισκέπτη τους και για τη ζωή του. Και οι δύο γυναίκες φάνηκαν κάπως έκπληκτες βλέποντάς τον τόσο αναποφάσιστο στο κατώφλι της ζωής, και μάλιστα η Άγκνες ήταν της γνώμης ότι, αν ένοιωθε μέσα του κάποιο ταλέντο για την αρχιτεκτονι-

κή, ήταν ένα επάγγελμα τόσο υπέροχο, ώστε δεν καταλάβαινε τους δισταγμούς του. Καθώς τις αποχαιρετούσε, τον κάλεσαν να ξανάρθει όποτε ήθελε.

Για την αλλαγμένη οικονομική κατάσταση της οικογένειας είχαν μιλήσει η τοποθεσία και η απλότητα του σπιτιού, όμως οι γυναίκες όχι μόνο δεν είχαν πει λέξη γι' αυτό, αλλά ούτε και με τη στάση τους είχαν αφήσει να διαφανεί πως ένιωθαν το συναίσθημα της φτώχειας ή της οικονομικής στενότητας· ίσα ίσα, είχαν διατηρήσει το στιλ της προγενέστερης ζωής τους. Ο Ράιχαρντ περπατώντας στο σούρουπο της πόλης, ήταν γεμάτος συμπάθεια και θαυμασμό για την όμορφη και θαρραλέα κόρη, και ως τη νύχτα και τη στιγμή που αποκοιμήθηκε, ένιωθε να τον τυλίγει μια ευχάριστα ερεθιστική ατμόσφαιρα, σαν το βαθύ, ξεστό, καστανό βλέμμα της κοπέλας.

Αυτή η γλυκιά γοητεία παρακίνησε το δόκτορα και σε καινούριες ιδέες για δουλειά και σε σχέδια για τη ζωή. Για το σκοπό αυτόν είχε μια μακρά συνομιλία με το ζωγράφο Κόνεγκεν, η οποία ωστόσο κατέληξε να ψυχράνει τη φιλία τους. Όταν ο Ράιχαρντ εξέφρασε το πόσο ανικανοποίητος ένιωθε, ο Κόνεγκεν κατέστρωσε αμέσως ένα σχέδιο εργασίας, βαδίζοντας ορμητικά πάνω κάτω στο ευρύχωρο ατελιέ, στρίβοντας νευρικά τη γενειάδα του και κολλώντας ξαφνικά — είχε αυτό το απαίσιο χάρισμα — σε ένα αστραφτερό περίβλημα καθαρής ρητορικής, που έμοιαζε με το υπόστεγο που αναφέρεται στο γνωστό λαϊκό παραμύθι, κάτω από το οποίο προφυλαγόταν απ' τη βροχή ένας δάσκαλος ξιφασκίας, κι ας ήταν το υπόστεγο φτιαγμένο, απλώς, από την ιλιγγιώδη περιστροφή του σπαθιού του.

Δικαιολόγησε πρώτα απ' όλα την ύπαρξη του φίλου του του Ράιχαρντ, υπογραμμίζοντας την αξία των

διανοιών που μπορούσαν να φανούν χρήσιμες στην τέχνη και να την υπηρετήσουν μέσω της κριτικής τους συμβουλής, η οποία θα επηρέαζε σιωπηλά τη δημιουργικότητα. Ήταν λοιπόν καθήκον του να θέσει τις δυνάμεις του στην υπηρεσία της τέχνης. Έπρεπε γι' αυτό να προσπαθήσει να γίνει κριτικός συνεργάτης και να αποκτήσει επιρροή σε κάποιο έγκριτο περιοδικό τέχνης ή, ακόμα καλύτερα, σε μιαν εφημερίδα. Τότε εκείνος, ο Χανς Κόνεγκεν, με μια συνολική έκθεση των δημιουργιών του θα του εξασφάλιζε την ευκαιρία να υπηρετήσει μιαν αγαθή υπόθεση και να δείξει στον κόσμο κάτι καινούριο.

Όταν ο Μπέρτολντ θύμισε με κάποια δυσφορία στο φίλο του με πόση περιφρόνηση ο ίδιος, πρόσφατα ακόμη, είχε εκφραστεί εναντίον όλων των εφημερίδων και του επαγγέλματος του κριτικού, ο ζωγράφος απέδειξε πως, επειδή ακριβώς το επίπεδο της κριτικής ήταν θλιβερά χαμηλό, ένα πνεύμα αληθινά ελεύθερο μπορούσε να γίνει αναμορφωτής σ' αυτόν τον τομέα, ένας Λέσινγκ του καιρού μας. Επιπλέον στον κριτικό τέχνης ήταν ανοιχτός και ένας άλλος δρόμος, ωραιότερος, ο δρόμος του βιβλίου. Ο ίδιος είχε ήδη σκεφτεί κατ' επανάληψιν να υποδείξει την έκδοση μιας μονογραφίας πάνω σ' αυτόν, τον Χανς Κόνεγκεν· ο Ράιχαρντ ήταν ο σωστός άνθρωπος γι' αυτήν την όχι κι εύκολη αποστολή. Ο Μπέρτολντ θα έγραφε το κείμενο, και εκείνος θα αναλάμβανε τις εικονογραφήσεις.

Ο Ράιχαρντ άκουγε αυτές τις μεγαλόστομες προτάσεις με αυξανόμενη δυσφορία. Τώρα που ένιωθε με ιδιαίτερη ένταση τη συμφορά του, άνεργος και άχρηστος καθώς ήταν, τον πονούσε να βλέπει ότι σ' εκείνη την κατάσταση ο ζωγράφος άλλο δεν έβρισκε

παρά ένα δέλεαρ, για να τον χρησιμοποιήσει για την προσωπική του φήμη του ή το δικό του όφελος.

Τον διέκοψε και απέρριψε ξερά τα σχέδιά του, όμως ο Κόνεγκεν καθόλου δεν το 'βαλε κάτω.

«Καλά, καλά», είπε καλοσυνάτα, «σας καταλαβαίνω απόλυτα, και κατά βάθος οφείλω να σας δικαιολογήσω. Θέλετε να συμβάλετε στη δημιουργία έργων, έτσι δεν είναι; Κάντε το! Διαθέτετε παιδεία και γούστο. Έχετε εμένα και μερικούς φίλους, που σημαίνει έναν άμεσο δεσμό με το δημιουργικό πνεύμα του καιρού μας. Ιδρύστε λοιπόν μιαν επιχείρηση με την οποία να ασκείτε άμεση επιρροή στην καλλιτεχνική ζωή! Ιδρύστε για παράδειγμα έναν εκδοτικό οίκο, έναν τόπο για την παραγωγή και την πώληση αξιολογών χαρακτηρισμών, εγώ θέτω στη διάθεσή σας τα δικαιώματα έκδοσης των ξυλογραφιών μου και κάμποσων προσχεδίων, σας επιπλώνω το τυπογραφείο και το γραφείο, με έπιπλα από σφεντάμι για παράδειγμα, με χάλκινες μορντούρες. Ή, ακόμα καλύτερα, ακούστε! Έχουμε ένα μικρό εργαστήριο για έναν τεχνίτη ποιότητας! Πάρτε με σύμβουλο ή διευθυντή, θα φροντίσω εγώ να βρω καλούς βοηθούς, ένας φίλος μου, φέρ' ειπείν, πλάθει υπέροχα, και ξέρει επίσης από χαλκοχτυτική».

Και συνέχισε έτσι, το ένα σχέδιο ακολουθούσε χαρούμενα το άλλο, έως ότου ο Ράιχαρντ σχεδόν ξαναβρήκε την όρεξη να γελάσει. Παντού έπρεπε να είναι αυτός ο επιχειρηματίας, να φέρνει λεφτά και να τα διακινδυνεύει, αλλά ο Κόνεγκεν ήταν ο διευθυντής, ο τεχνικός οδηγός, με δυο λόγια η ψυχή των πάντων. Πρώτη του φορά αναγνώρισε ξεκάθαρα πως όλες οι καλλιτεχνικές σκέψεις αυτής της μεγαλοφυΐας της ζωγραφικής περιστρέφονταν απλώς και μόνο γύρω από το άτομό του και τη ματαιοδοξία του, και συ-

νειδητοποίησε με δυσφορία πόσο λίγο όμορφος ήταν ο ρόλος που είχε διαδραματίσει στη διαμόρφωση των ιδεών και των προθέσεων εκείνων των ανθρώπων.

Εντούτοις τους υπερεκτιμούσε συνεχώς, όταν σκεφτόταν να αποσυρθεί από το περιβάλλον τους με τη μεγαλύτερη λεπτότητα και όλο το δυνατό σεβασμό. Πραγματικά, μόλις ο κύριος Κόνεγκεν διαπίστωσε, έπειτα από επανειλημμένες απόπειρες να τον πείσει, ότι ο Ράιχαρντ δεν είχε ουδεμία πρόθεση να ικανοποιήσει τις επιχειρηματικές του ορέξεις, εξαφανίστηκαν και όλες οι άλλες γνωριμίες, λες και δεν είχαν υπάρξει ποτέ. Ο δόκτωρ είχε ήδη από καιρό αγοράσει από εκείνους τους ανθρώπους τις ξυλογραφίες τους και τα βαζάκια τους, σε ορισμένους είχε δανείσει και μικροποσά· αν τώρα ήθελε να ακολουθήσει το δρόμο του, κανείς δεν τον κρατούσε. Ο Ράιχαρντ, μάλλον αμήνητος ακόμη στους τρόπους των μποέμ, είδε με έκπληξη και δυσαρέσκεια τους καλλιτέχνες φίλους του να τον ξεχνούν και μόλις και μετά βίας να τον χαιρετούν, ενώ εκείνος ακόμη βασανιζόταν να προετοιμάζει με μύριες προφυλάξεις μια τέτοια απομάκρυνση.

Πότε πότε ο δόκτωρ Ράιχαρντ παρουσιαζόταν στο λαϊκό προάστιο όπου βρισκόταν το απέριττο σπίτι της κυρίας συμβούλου Βάινλαντ, και κάθε φορά ένιωθε περιέργως καλά. Εκεί ο αρχοντικός τόνος σχημάτιζε μian ευχάριστη αντίθεση με τις συζητήσεις και τους τρόπους της τοιγγάνικης ζωής, και τον Ράιχαρντ τον απασχολούσε όλο και πιο σοβαρά η κόρη, που δύο φορές τον δέχτηκε μόνη της και που η αυστηρή χάρη της τον έτερπε και τον αποπροσανατόλιζε κάθε φορά. Πραγματικά, το έβρισκε αδύνατον να μιλήσει μαζί της για συναισθήματα, ή πάλι να γνωρίσει τα δικά

της, αφού, παρά την αρχοντική της ομορφιά, η κοπέλα έμοιαζε να είναι η σύνεση προσωποποιημένη. Ή πάλι διέθετε την πρακτική εκείνην εξυπνάδα, τη στραμμένη στο αναγκαίο και το άμεσο, που δεν γνωρίζει την ενασχόληση με τα πράγματα μόνο χάριν γούστου.

Η Άγκνες επεδείκνυε μια φιλική συμμετοχή, θετική για την κατάσταση όπου τον έβλεπε να παλεύει, δεν κουραζόταν να τον ερωτά και να τον ενθαρρύνει, και μάλιστα δεν έκρυβε καθόλου πως βρίσκει ανάξιο ενός άνδρα να αναζητά ένα επάγγελμα έτσι αόριστα, όπως αναζητά κανείς περιπέτειες, αντί να αρχίσει θεληματικά από ένα πολύ συγκεκριμένο σημείο. Έτρεφε για τα αποφθέγματα του ζωγράφου Κόνεγκεν τόσο ελάχιστη εκτίμηση, όση είχε για τις ξυλογραφίες του, που της είχε φέρει ο Ράιχαρντ.

«Είναι πάρεργα», είπε αποφασιστικά, «και ελπίζω ο φίλος σας να ασχολείται μ' αυτά μόνο τις ώρες τις σχολής. Απ' ό,τι καταλαβαίνω, είναι μιμήσεις ιαπωνικών έργων και ίσως να αξίζουν ως ασκήσεις ύψους. Θεέ μου, μα τι άνθρωποι είναι αυτοί, που χάνουν τα καλύτερα χρόνια της νιότης τους συνδυάζοντας ένα πράσινο με ένα γκριζό! Οποιαδήποτε γυναίκα με λίγο γούστο κάνει πολύ περισσότερα όταν διαλέγει τα υφάσματα για τα φορέματά της!»

Αυτή η μαχητική μορφή, μες στο απλούστατο φουστάνι της, που ήταν όμως συνδυασμένο με σοφή φροντίδα, αποτελούσε ζωντανό παράδειγμα των λόγων της. Λες και η τύχη το 'θελε να σκοντάψει πάνω της, είχε βάλει στο δρόμο του αυτή την υπέροχη μορφή, για να στηριχτεί πάνω σ' αυτήν. Αλλά τίποτα δεν είναι πιο δύσκολο από το να οδηγήσεις έναν άνθρωπο στην ευτυχία του.

Σε μία διάλεξη με θέμα «Νέες οδοί για μια καλ-

λιτεχνική παιδεία» ο Μπέρτολντ είχε ακούσει κάτι που το δέχτηκε με μεγάλη ετοιμότητα, καθόσον εναρμονιζόταν με την τωρινή κατάσταση της διανοητικής του απογοήτευσης, ότι δηλαδή ήταν απαραίτητο να απαλλαγούμε απ' όλους τους αισθητικούς και διανοουμενίστικους δελεασμούς. Αρκετά με τη φορμαλιστική και αρνητική κριτική του πολιτισμού μας, αρκετά με την απονευρωμένη ιδιοφυΐα εις βάρος των ιερών αξιών και των προβλημάτων της εποχής μας! Αυτή ήταν η έκκληση, και την ακολούθησε σαν άνθρωπος που επιτέλους απελευθερώθηκε. Την ακολούθησε σαν νεοφώτιστος, αμέσως και άνευ όρων, όπου κι αν οδηγούσε.

Και οδηγούσε σε ένα δρόμο που έμοιαζε στρωμένος επίτηδες για ό,τι απασχολούσε κυρίως τον Μπέρτολντ, δηλαδή σε μια νέα ηθική. Όπου κι αν ακουμπούσε το βλέμμα, δεν ήταν άραγε όλα σάπια και διεφθαρμένα; Τα σπίτια μας, τα έπιπλα και τα ρούχα, δεν ήταν άραγε κακόγουστα, φτιαγμένα για την επιφάνεια, τεχνητά, και οι κοινωνικές μας επαφές κενές και ευτελείς, η επιστήμη μας μουχλιασμένη, οι ευγενείς μας αποβλακωμένοι, και η αστική μας τάξη άρρωστη από παχυσαρκία; Η βιομηχανία μας δεν βασιζόταν άραγε σε ένα ληστρικό σύστημα και, συνεπώς, δεν αντιπροσώπευε τον αντίποδα του αληθινού της ιδανικού; Σκορπούσε άραγε, όπως θα μπορούσε και όπως θα 'πρεπε, ομορφιά και γαλήνη στις μάξες, ελάφραινε άραγε τη ζωή, αύξαινε τη χαρά και την ευγένεια των ψυχών;

Ο νεαρός λόγιος, επιρρεπής καθώς ήταν στην κατήχηση, είδε να τον περιβάλλουν ψεύδος και απάτη, είδε τις πόλεις λερωμένες από την αιθάλη και διεφθαρμένες από τη φιλοχρηματία, την ύπαιθρο ερημωμένη, την εργατική τάξη υπό εξαφάνισιν, κάθε

γνήσιο συναίσθημα της ζωής να απειλείται ριζικά. Πράγματα που ακόμη λίγες μέρες πριν τα κοιτούσε με αδιαφορία, αν όχι κυριολεκτικά με απόλαυση, του αποκάλυπταν τώρα την εσωτερική τους διαφθορά. Ο Μπέρτολντ ένιωθε ότι σε όλα τούτα είχε κι αυτός ένα μερίδιο ευθύνης, και ότι καθήκον του ήταν να συνεργαστεί για την καινούρια ηθική και τον καινούριο πολιτισμό.

Όταν μίλησε γι' αυτό πρώτη φορά με τη δεσποινίδα Βάινλαντ, εκείνη ταράχτηκε ειλικρινά. Αγαπούσε τον Μπέρτολντ και ήλπιζε να τον βοηθήσει να βρει μια στέρεη και ωραία ζωή, και τώρα τον έβλεπε, αυτόν που ωστόσο ξεκάθαρα την αγαπούσε, να πέφτει με τα μούτρα στις επικίνδυνες εκείνες διδασκαλίες, οι οποίες δεν του ταίριαζαν και από τις οποίες δεν είχε τίποτε να κερδίσει. Του εξέφρασε σαφέστατα τη γνώμη της και είπε πως οποιοσδήποτε σολιάζει ένα παπούτσι ή ράβει ένα κουμπί, είναι ασφαλώς πιο χρήσιμος στην ανθρωπότητα απ' ό,τι αυτοί οι προφήτες. Σε κάθε μικρή ανθρώπινη ζωή υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες για να είσαι ευγενής και να δείχνεις θάρρος, και μόνο μερικοί ήταν κλητοί να παρέμβουν στα πράγματα και να γίνουν δάσκαλοι της ανθρωπότητας.

Αυτός αντιγύρισε με πάθος πως ακριβώς η άποψη που εκδήλωσε εκείνη ήταν η συνετή, εξέφραζε τη συνηθισμένη αδιαφορία την οποία η συνείδησή του τον εμπόδιζε να ενστερνιστεί. Ήταν η πρώτη μικρή ρήξη που είχαν. Η Άγκνες είδε με θλίψη πως το αγαπημένο εκείνο άτομο το παρεξέτρεπαν όλο και πιο μακριά από την πραγματική του ζωή και την ευτυχία του, και το πισωγύριζαν στις απέραντες ερήμους της θεωρίας και της χίμαιρας. Αυτός, τυφλός και περήφανος, ετοιμαζόταν κιόλας να ανοίξει πανιά μακριά

από το ωραίο ευτυχισμένο νησί όπου τον περίμενε εκκείνη.

Το πράγμα έγινε πολύ πιο σοβαρό, από τη στιγμή που ο Ράιχαρντ άφηγε τώρα να τον επηρεάζει ένας αληθινός προφήτης, που τον είχε γνωρίσει σε έναν «ηθικό σύλλογο». Αυτός ο άνθρωπος, που λεγόταν Έντουαρντ Βαν Βλίσεν, ήταν στην αρχή θεολόγος, έπειτα ζωγράφος, και όπου κι αν είχε πάει, είχε εξασφαλίσει γρήγορα μεγάλη δύναμη στους κύκλους όσων αναζητούσαν κάτι, δύναμη που του αναλογούσε επίσης επειδή όχι μόνο αναγνώριζε και καταδίκαιζε αμεύλικτα τα κακώς κείμενα της κοινωνίας, αλλά και ήταν έτοιμος να αναλαμβάνει προσωπικά την ευθύνη των ιδεών του και να θυσιάζεται γι' αυτές. Όταν διατελούσε καθολικός θεολόγος, είχε δημοσιεύσει ένα σύγγραμμα για τον Άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης, όπου συμπέραινε την παρακμή των ιδεών του αγίου από το συμβιβασμό του με την παπική εξουσία, και είχε ζωγραφίσει με αρκετά σκληρούς χαρακτηρισμούς την αντίθεση ανάμεσα στη θεία ενόραση και τη γνήσια ηθικότητα από τη μια μεριά, και στο δόγμα και την εκκλησιαστική εξουσία από την άλλη. Γι' αυτό το λόγο του επέβαλαν αργία, απομακρύνθηκε από την εκκλησία και αμέσως μετά επανεμφανίστηκε σε εκθέσεις τέχνης στο Βέλγιο, δημιουργός κάτι παράξενων μυστικιστικών πινάκων που προκάλεσαν ποικίλα σχόλια. Όμως εδώ και χρόνια διήγε πλάνητα βίο, ολότελα συνεπαρμένος από το ζήλο της αποστολής του. Έδινε ανέμελα την τελευταία του δεκάρα στους φτωχούς, για να ζητιανέψει έπειτα με τη σειρά του. Σύχναζε με άνεση στα σπίτια των πλουσίων, πάντα με το ίδιο απλούστατο μάλλινο ρούχο που φορούσε στις εκδρομές και τα ταξίδια. Η διδασκαλία του ήταν αδογματίστη, ο ίδιος αγαπούσε και συμ-

βούλενε κυρίως την απλότητα των ηθών και τη φιλαλήθεια, γι' αυτό βδελυσσόταν και το παραμικρό συμβατικό ψέμα. Έτσι, αν έλεγε σε κάποιον που είχε γνωρίσει: «Χαίρω πολύ», αυτό θεωρούνταν σημάδι διακρίσεως, και στον Ράιχαρντ είχε πει ακριβώς έτσι.

Αφότου ο Ράιχαρντ είδε τον ιδιόμορφο εκείνον άνθρωπο κι άρχισε να απολαμβάνει τη συντροφιά του, οι σχέσεις του με την Άγκνες Βάινλαντ προοδευτικά αραιώσαν και έχασαν το σταθερό χαρακτήρα τους. Ο προφήτης έβλεπε στον Ράιχαρντ έναν έξυπνο νεαρό που δεν κατόρθωνε να βρει τη σωστή του θέση στα γρανάξια του κόσμου, και δεν σκεφτόταν καθόλου να τον καθησυχάσει και να τον συμφιλιώσει, αφού αγαπούσε και χρειαζόταν τους δυσαρεστημένους, συμμεριζόταν τον πόνο τους, ανέμενε να γεννηθούν καλύτεροι καιροί από τη μιζέρια και την εξέγερσή τους. Ενώ οι ερασιτέχνες που θέλουν να καλυτερέψουν τον κόσμο υποφέρουν διαρκώς από τις ελλείψεις τους, αυτός ο Ολλανδός προφήτης ήταν αναίσθητος στην ευεξία του ή στον πόνο του, και διοχέτευε όλες του τις δυνάμεις ενάντια σε όσα κακά θεωρούσε εχθρούς και καταστροφείς της ανθρωπίνης γαλήνης. Μισούσε τον πόλεμο και την πολιτική της ισχύος, μισούσε το χρήμα και θεωρούσε αποστολή του να διαδώσει αυτό το μίσος, και από τη σπίθα να γεννήσει τη φλόγα που κάποτε θα κατέστρεφε το κακό. Στην πραγματικότητα γνώριζε εκατοντάδες και χιλιάδες ψυχές που είχαν ανάγκη και που κάτι αναζητούσαν, και οι σχέσεις του απλώνονταν από τα ρωσικά κτήματα του κόμητος Τολστόι μέχρι τις κατασκηνώσεις των ειρηνιστών και των χορτοφάγων στις ιταλικές ακτές και τη Μαδέρα.

Ο Βαν Βλίσεν έμεινε στο Μόναχο τρεις εβδομά-

δες και κατέλυσε σε έναν Σουηδό ζωγράφο, στου οποίου το ατελιέ άπλωναν το βράδυ ένα κρεμαστό κρεβάτι και του οποίου μοιραζόταν το πενιχρό φαγητό, κι ας είχε πολυάριθμους φίλους που τον βομβάρδιζαν με προσκλήσεις. Δεν έδινε διαλέξεις στο κοινο, αλλά από το πρωί ως το βράδυ, ακόμα κι όταν έβγαινε, ήταν περιτριγυρισμένος από ένα πυκνό πλήθος ανθρώπων που ήταν ομοϊδεάτες του ή του ζητούσαν συμβουλές, και με τους οποίους συζητούσε ατομικά ή ομαδικά, δίχως να κουράζεται. Με απλή και λαϊκιστική διαλεκτική παρουσίαζε όλους τους προφήτες και τους σοφούς ως συμμάχους του και παρέθετε τα ρητά τους εις επίρρωσιν του δόγματός του, όχι μόνο τον Άγιο Φραγκίσκο, αλλά και τον ίδιο τον Χριστό, τον Σωκράτη, τον Βούδα, τον Κομφούκιο. Ο Μπέρτολντ υπέκυπτε ευχαρίστως στην επιρροή μιας τόσο ισχυρής και γοητευτικής προσωπικότητας. Το ίδιο συνέβαινε και σε εκατό άλλους που γύρευαν να είναι κοντά στον Βαν Βλίσεν. Αλλά ο Ράιχαρντ ήταν από τους λίγους που δεν αρκούνταν στην αίσθηση της στιγμής, παρά ζούσαν μιαν εσωτερική μεταστροφή της βούλησής τους.

Εκείνη την περίοδο επισκέφθηκε την Άγκνες Βάινλαντ και τη μητέρα της μόνο μία φορά. Οι γυναίκες παρατήρησαν αμέσως την αλλαγή του χαρακτήρα του· ο ενθουσιασμός του, που δεν μπορούσε να ανεχτεί την παραμικρή αντιλογία, και η φανατική μεγαλοστομία του τις δυσαρέστησαν και τις δύο, και ενώ εκείνος παθιαζόταν ακόμα πιο πολύ μέσα στο ζήλο του και, ασυναίσθητα, απομακρυνόταν όλο και περισσότερο από την Άγκνες, ο δαίμονας φρόντισε ώστε ακριβώς εκείνη την ημέρα να τον απασχολήσει το ατυχέστερο θέμα.

Ήταν η μεταρρύθμιση της γυναικείας ενδυμασί-

ας, για την οποία γινόταν λόγος τότε, και που τη ζητούσαν φανατικά από πολλά μέρη, οι καλλιτέχνες για λόγους αισθητικής, οι υγιεινολόγοι για λόγους υγιεινής και οι ηθικολόγοι για λόγους ηθικής. Ενώ μια θεωρβώδης νεολαία, που τη στήριζαν αποτελεσματικά σοβαροί κύριοι και κυρίες, εκφραζόταν ενάντια στον τωρινό τρόπο ντυσίματος των γυναικών και αμφισβητούσε στη μόδα το δικαίωμα ύπαρξής της, έβλεπες ωραιές και κομψές κυρίες να στολίζονται, και τότε όπως και πριν, με την ωραία εμφάνιση που προσφέρει αυτή η καταδιωγμένη μόδα· και αυτές οι κομψές γυναίκες άρεσαν και στον εαυτό τους και στους άλλους σαφώς περισσότερο από τα πρώτα θύματα της νέας μεταρρύθμισης, που περιφέρονταν θαρραλέα με κάτι ασυνήθιστα άνετα ρούχα.

Για μιαν ακόμη φορά ο Ράιχαρντ ήταν σαφέστατα με το μέρος των μεταρρυθμιστών. Στις αρχικά χιουμοριστικές, αργότερα πιο σοβαρές και στο τέλος αγανακτισμένες αντιρρήσεις των δύο κυριών, εκείνος απαντούσε με τόνο ανωτερότητας, σαν σοφός που μιλά σε δυο παιδιά. Η γηραιά κυρία προσπάθησε επανειλημμένα να εκτρέψει τη συζήτηση, αλλά του κάκου, έως ότου η Άγκνες είπε με αποφασιστικό τόνο: «Ας μη μιλάμε άλλο γι' αυτό! Εκπλήσσομαι, δόκτωρ, από το πόσα καταλαβαίνετε απ' αυτόν το χώρο, στον οποίο πίστευα πως γνωρίζω κάτι κι εγώ, απ' ης στιγμής φτιάχνω μόνη μου όλα μου τα φορέματα. Όστε λοιπόν, δίχως να το ξέρω, με τον τρόπο με τον οποίο ντύνομαι προσέβαλλα συνεχώς τις ιδέες σας και το γούστο σας».

Μόνο στα λόγια ετούτα ο Ράιχαρντ κατάλαβε πόσο υπεροπτικό ήταν το κήρυγμά του, κοκκίνισε και ζήτησε συγνώμη. «Η πεποίθησή μου παραμένει η ίδια», είπε σοβαρά, «αλλά ούτε στιγμή δεν μου πέρα-

σε από το νου να αναφερθώ στο άτομό σας· σας εκτιμώ υπερβολικά για να σας υποβάλω σε τέτοιου είδους κριτικές. Οφείλω επιπλέον να παραδεχτώ πως εγώ ο ίδιος είμαι ασυνεπής προς τις ιδέες μου, αφού με βλέπετε με μιαν αμφίεση την αρχή της οποίας αποκρούω. Μαζί με άλλες αλλαγές της ζωής μου, που ήδη τις προετοιμάζω, θα περάσω και σε άλλον τρόπο ντυσίματος, αλλά θα πλήξετε αν σας τον περιγράψω — κι αυτό δεν το θέλω».

Στα λόγια αυτά η Άγκνες εξέτασε άθελά της το παρουσιαστικό του, που φαινόταν χαριτωμένο κι ευγενικό μέσα στα ρούχα της επίσκεψης, και αναφώνησε αναστενάζοντας: «Ώρες είναι να θέλετε στα σοβαρά να κυκλοφορείτε στο Μόναχο με μανδύα προφήτη!»

«Όχι», είπε ο δόκτωρ, «όμως κατάλαβα ότι δεν είμαι καθόλου φτιαγμένος για τη ζωή της πόλης, και πολύ σύντομα θα αποσυρθώ στην εξοχή, για να ζήσω απλά και φυσικά, με ταπεινές ενασχολήσεις».

Κυριεύτηκαν και οι τρεις τους από μια κάποια αμηχανία, η συζήτηση παρέλυσε, κι έτσι, μερικές στιγμές αργότερα, ο Ράιχαρντ σηκώθηκε να φύγει. Έδωσε το χέρι του στην κυρία συμβούλου, έπειτα στην κόρη, η οποία όμως δήλωσε πως ήθελε να τον συνοδέψει μέχρι την πόρτα. Πήγε μαζί του, κάτι που έκανε πρώτη φορά, στο στενάχωρο προθάλαμο και τον περιμένε να φορέσει το πανωφόρι του. Έπειτα άνοιξε την πόρτα που έβγαζε στις σκάλες, και όταν εκείνος, χαιρετώντας την, της άπλωσε το χέρι, εκείνη το κράτησε σφιχτά μια στιγμή, χλόμιασε, τον κοίταξε βαθιά με τα καστανά της μάτια και είπε: «Μην το κάνετε! Μην κάνετε τίποτα απ' όσα θέλει ο προφήτης σας! Για το καλό σας το λέω».

Κάτω από το βλέμμα της, ικετευτικό και επιτακτι-

κό συνάμα, τον κυρίευσε ένα γλυκό, δυνατό ρίγος ευτυχίας, κι εκείνη τη στιγμή τού φάνηκε πως η λύτρωση ήταν να εμπιστευτεί τη ζωή του στα χέρια εκείνης της γυναίκας. Ένωσε πόσο πρέπει να της κόστισε που εγκατέλειψε την επιφυλακτικότητα και την αυτονομία της για να προσπαθήσει να τον βοηθήσει, και για λίγα δευτερόλεπτα, συγκλονισμένος από τα λόγια και από το βλέμμα της, ολόκληρο το οικοδόμημα του ιδανικού του κόσμου κλονίστηκε, θαρρείς και ήθελε να καταρρεύσει.

Στο μεταξύ εκείνη είχε αφήσει το χέρι του και είχε κλείσει την πόρτα πίσω του.

Την επόμενη μέρα, ο Βαν Βλίσεν παρατήρησε πως ο μαθητής του είχε γίνει διστακτικός και τον είχαν ταράξει ξένες επιρροές. Τον κοίταξε κατάματα χαμογελώντας, με τα πεντακάθαρα αλλά πονεμένα μάτια του, όμως δεν ρώτησε τίποτα, παρά τον προσκάλεσε να πάνε έναν περίπατο στην εξοχή. Ο Μπέρτολντ κάλεσε αμέσως μιαν άμαξα κι απομακρύνθηκαν από την πόλη ανεβαίνοντας την οδό Ισάρ. Στο δάσος ο Βαν Βλίσεν είπε στην άμαξα να σταματήσει και την έστειλε πίσω. Το δάσος απλωνόταν σε μια μοναξιά που προμήνυε χειμώνα, κάτω από ένα χλομό γκριζο ουρανό, μόνο από μεγάλη απόσταση ακούγονταν οι πελεκιές των ξυλοκόπων να αντηχούν μέσα από την ψυχρή γκριζάδα.

Ούτε τώρα ο απόστολος άρχισε την ομιλία του. Προχωρούσε με το ελαφρύ βήμα ενός που είναι μαθημένος να βαδίζει, εισπνέοντας και διαπερνώντας προσεχτικά, με όλες του τις αισθήσεις, τη σιωπή του δάσους. Στον τρόπο με τον οποίο ρουφούσε τον αέρα και πατούσε το έδαφος, ακολουθούσε με τα μάτια το φευγιό ενός σκίουρου και με κίνηση αθόρυβη

έδειχνε στο σύντροφό του έναν τρυποκάρυδο εκεί κοντά, στην ύπαρξή του υπήρχε κάτι το βουβό επιβλητικό, μια αδιατάρακτη οξύνοια και μια αθωότητα που συμμετείχε στη ζωή του παντός, και τυλιγμένος σ' αυτές όπως σε μαγεμένο μανδύα, ο ισχυρός αυτός άνδρας έμοιαζε να διασχίζει ένα βασίλειο του οποίου ήταν μυστικά ο βασιλιάς. Βγαίνοντας από το δάσος είδαν μια πεδινή έκταση, ένας αγρότης στον ορίζοντα οδηγούσε αργά κάτι βαριά άλογα, και αργά ο Βαν Βλίσεν έπιασε να μιλά, για σπορά και για σοδειά και για πράγματα αγροτικά στο σύνολό τους, και με απλά λόγια ζωγράφισε έναν πίνακα του αγροτικού βίου, που ο αμβλύνους αγρότης τον ζούσε εν αγνοία του, αν όμως τον ζούσαν άνθρωποι με επίγνωση και ευγνωμοσύνη, θα ήταν ξέχειλος από αγιοποίηση και μυστική δύναμη. Και ο μαθητής ένιωσε πως η απεραντοσύνη και η σιωπή και η ηρεμία, μεγάλη ανάσα της υπαίθρου, αποκτούσαν φωνή και κυριεύαν την καρδιά του. Όταν επέστρεψαν στην πόλη, κόντευε να βραδιάσει.

Μερικές μέρες μετά, ο Βαν Βλίσεν πήγε στο Τυρόλο σε κάτι φίλους, ο Ράιχαρντ πήγε μαζί του και σε μια κοιλάδα στο Βορρά αγόρασε ένα περιβόλι και ένα αγροτόσπιτο, μικρό και κάπως ετοιμόρροπο, στο οποίο ήθελε να μετακομίσει δίχως καθυστέρηση για να αρχίσει μια καινούρια ζωή. Φορούσε απλά ρούχα από γκριζο μάλλινο ύφασμα, όπως του Ολλανδού, και μ' αυτά τα ρούχα επέστρεψε στο Μόναχο, όπου ήθελε να τα μαζέψει και να αποχαιρετήσει τους γνωστούς του.

Από την πολυήμερη απουσία του η Άγκνες είχε κιόλας συμπεράνει ότι η προσπάθειά της να τον σώσει ήταν άκαρπη. Την περηφάνη κόρη την έθλιβε η ιδέα να χάσει εκείνον τον άντρα και τις ελπίδες που

συνδέονταν με το άτομό του, αλλά ένιωθε και προσβεβλημένη την περηφάνια της, βλέποντας να την περιφρονεί τόσο πολύ εκείνος τον οποίο είχε τόσο πολύ προσπαθήσει να βοηθήσει, κι ας είχε πιέσει τον εαυτό της γι' αυτό.

Όταν ανήγγειλαν τον Μπέρτολντ Ράιχαρντ, έτσι της ήρθε να μην τον δεχτεί, αλλά ξεπέρασε τη δυσφορία της και τον περίμενε με μια κάποια περιέργεια. Η μητέρα της ήταν στο κρεβάτι κρυωμένη.

Με έκπληξη η Άγκνες είδε να μπαίνει ο άντρας που για να τον κατακτήσει έπρεπε να παλέψει ενάντια σε μιαν απροσδιόριστη συνωμοσία, και που τώρα στεκόταν μπροστά της κάπως αμήχανος και εκπληκτικά αλλαγμένος. Και αλήθεια, φορούσε το κοστούμι του Βαν Βλίσεν, γιλέκο και παντελόνι από τραχύ ύφασμα και, αντί για κολλαριστό πουκάμισο, μια πουκαμίσσα από ακατέργαστο λινό.

Η Άγκνες, που δεν τον είχε δει ποτέ της παρά ντυμένον της μόδας, με μαύρο κοστούμι επισκέψεως ή με ένδυμα περιπάτου, τον παρατήρησε μια στιγμή, έπειτα του πρόσφερε μια καρέκλα και είπε με ελαφρά κοροϊδευτικό τόνο: «Έχετε αλλάξει, δόκτωρ».

Εκείνος χαμογέλασε αμήχανα και είπε: «Αναμφίβολα, κι εσείς μάλιστα ξέρετε τι σημαίνει αυτή η αλλαγή. Έρχομαι να σας αποχαιρετήσω, γιατί τις επόμενες ημέρες μεταφέρομαι στο μικρό μου κτήμα στο Τυρόλο».

«Έχετε κτήμα στο Τυρόλο; Δεν ξέραμε τίποτα».

«Όλο κι όλο ένα περιβόλι κι ένα αμπέλι, και μου ανήκουν εδώ και μια εβδομάδα μόλις. Είχατε τη μεγάλη καλοσύνη να φροντίσετε τα σχέδιά μου και την υγεία μου, γι' αυτό πιστεύω ότι πρέπει να σας δώσω λόγο. Ή μήπως δεν μπορώ πια να υπολογίζω στη συμπάθειά σας;»

Η Άγκνες Βάινλαντ συνοφρυώθηκε και τον κοίταξε.

«Η υγεία σας», είπε με χαμηλόφωνο και καθαρό τόνο, «με ενδιέφερε όσο μπορούσα κατά κάποιον τρόπο να την επηρεάσω ενεργά. Όμως στις προσπάθειες που σχεδιάζετε, να ζήσετε όπως ο Τολστόι, μπορώ δυστυχώς να αφιερώσω ελάχιστο ενδιαφέρον».

«Μην είστε τόσο αυστηρή!» είπε ικετευτικά αυτός. «Αλλά οτιδήποτε και να σκεφτείτε για μένα, δεσποινίς Άγκνες, δεν θα μπορέσω να σας ξεχάσω, και ελπίζω να μου συγχωρήσετε αυτό που κάνω, όταν θα με έχετε τελείως καταλάβει».

«Ω, δεν έχω να σας συγχωρήσω τίποτα».

Ο Μπέρτολντ έσκυψε προς το μέρος της και ρώτησε χαμηλόφωνα: «Αν είχαμε και οι δυο μας λίγη καλή θέληση, δεν νομίζετε ότι τότε θα μπορούσατε να διασχίσετε αυτόν το δρόμο μαζί μου;»

Εκείνη σηκώθηκε και είπε δίχως να ταραχτεί: «Όχι, κύριε Ράιχαρντ, δεν το πιστεύω. Μπορώ να σας ευχηθώ καλή τύχη. Αλλά, μέσα στη φτώχεια μου, δεν είμαι καθόλου τόσο δυστυχισμένη, ώστε να θέλω να συμμεριστώ ένα δρόμο που απομακρύνει από τον κόσμο και οδηγεί άγνωστο πού».

Φούντωσε ξαφνικά και είπε σχεδόν βίαια: «Πηγαίνετε λοιπόν στο δρόμο σας! Πηγαίνετε!»

Με μια μεγαλόπρεπη χειρονομία οργής και περηφάνιας τον κάλεσε να αποχωρήσει, κι αυτός αποχώρησε, ανήσυχος και έντρομος, και καθώς άνοιγε και ξανάκλεινε πίσω του την πόρτα και κατέβαινε τα σκαλιά, εκείνη, ακούγοντας τον ήχο των βημάτων του, είχε στην καρδιά της το ίδιο πικρό συναίσθημα με τον άνθρωπο που απομακρυνόταν, λες και από μια τρέλα χανόταν κάτι ωραίο και πολύτιμο· μόνο που ο

καθένας απ' τους δυο σκεφτόταν εδώ την τρέλα του άλλου.

Άρχισε τώρα το μαρτύριο του Μπέρτολντ Ράιχαρντ. Στην αρχή τα πράγματα δεν πήγαν καθόλου άσχημα. Όταν, νωρίς το πρωί, σηκωνόταν απ' το στρώμα του, που το είχε ετοιμάσει ο ίδιος, στο παραθυράκι του δωματίου του ξεπρόβαλλε η σιωπηλή κοιλάδα του πρωινού. Η μέρα άρχιζε με τις ευχάριστες και διασκεδαστικές ασχολίες του μαθητευόμενου ερμημίτη: πλενόταν ή έκανε και μπάνιο στη γούρνα της κρήνης, άναβε τη φωτιά στο πέτρινο τζάκι, συγύριζε τα δωμάτια, έβραζε το γάλα. Αμέσως μετά εμφανιζόταν από το χωριό ο παραγιός μαστρο-Ξάβερ, που έφερνε και το ψωμί. Μαζί του ο Μπέρτολντ πήγαινε στη δουλειά, στο ύπαιθρο αν είχε καλό καιρό, διαφορετικά στην ξυλαποθήκη ή στο στάβλο. Μάθαινε με επιμέλεια, υπό την καθοδήγηση του παραγιού, να χειρίζεται τα σπουδαιότερα εργαλεία, να αρμέγει και να ταΐζει την κατσίκα, να τσαπίζει, να κλαδεύει τα οπωροφόρα, να επισκευάζει τον ξύλινο φράχτη του περιβολιού, να κόβει κούτσουρα για το τζάκι και να φτιάχνει δεμάτια για τη σόμπα, κι αν έκανε κρύο και είχε κακοκαιρία, στο σπίτι επιδιόρθωναν τοίχους και παράθυρα, έφτιαχναν ψάθινα καλάθια και σκοινιά, έκοβαν στυλιάρια για το λισγάρι και παρόμοια πράγματα, ο παραγιός κάπνιζε την πίπα του και μέσα από το σύννεφο του καπνού έλεγε ένα σωρό ιστορίες.

Όταν ο Μπέρτολντ άναβε τη φωτιά στο πρωτόγονο τζάκι, με τα ξύλα που είχε κόψει ο ίδιος, και το νερό και το γάλα άρχιζαν να βράζουν στην πελώρια χύτρα, ένιωθε στα μέλη του μιαν αίσθηση ροβινσωνικής ευφορίας που είχε να τη νιώσει από τους μακρινούς καιρούς της παιδικής ηλικίας, και στην οποία

πίστευε πως γεύεται κιόλας τις πρώτες γουλιές της πολυπόθητης εσωτερικής απελευθέρωσης.

Και αλήθεια, τον άνθρωπο της πόλης τίποτα δεν τον τονώνει περισσότερο από το να παίζει για λίγο με τις αγροτικές δουλειές, να κουράζει τα μέλη του, να πηγαίνει για ύπνο νωρίς και να ξυπνά νωρίς. Αλλά οι συνήθειες και οι ανάγκες που έχουμε κληρονομήσει και αποκτήσει δεν αλλάζουν σαν τα πουκάμισα, και αυτό αναγκάστηκε να το δοκιμάσει από πρώτο χέρι και ο Ράιχαρντ.

Το βράδυ ο παραγιός έφευγε για το σπίτι του ή για την ταβέρνα, για να καθίσει ευχαριστημένος με τους ομοίους του και να περιγράψει τους άθλους του ιδιόρρυθμου αφεντικού του· το αφεντικό, πάλι, καθόταν κάτω από τη λάμπα και διάβαζε τα βιβλία που είχε φέρει μαζί του και που πραγματεύονταν οπωροκηπευτική. Αυτά όμως δεν γινόταν να τον κρατήσουν σαγηνευμένο για πολύ. Διάβαζε και μάθαινε με εμπιστοσύνη ότι οι δρύπες έχουν την τάση να απλώνουν πολύ τις ρίζες τους, ενώ οι σφυρωτοί καρποί να τις βυθίζουν, και πως τίποτα δεν ωφελεί περισσότερο το κουνουπίδι από την ομοιόμορφη και υγρή ζεστασιά. Ενδιαφερόταν επίσης για το γεγονός ότι οι σπόροι σκόρδου και κρεμμυδιού χάνουν έπειτα από δύο χρόνια τη βλαστητική τους ικανότητα, ενώ οι σπόροι των αγγουριών και των πεπονιών διατηρούν μέχρι και έξι χρόνια τη μυστηριώδη ζωή τους. Σύντομα όμως κουραζόταν και έπληττε με αυτά τα πράγματα, που θα μπορούσε να του τα μάθει καλύτερα ο Ξάβερ, και εγκατέλειπε το διάβασμα.

Τότε έπαιρνε μια μικρή στοίβα βιβλία που είχε σχηματιστεί σιγά σιγά την τελευταία περίοδο της παραμονής του στο Μόναχο, αφού κατόπιν πιεστικών συμβουλών είχε αγοράσει τον έναν και τον άλλον τό-

μο, δίχως όμως να καταφέρει ποτέ να τους διαβάσει. Ήταν βιβλία του Τολστόι, η πραγματεία του Βαν Βλί-σεν για τον Άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης, συγγράμμα-τα κατά του αλκοόλ, κατά των κακών συνηθειών των μεγαλουπόλεων, κατά της πολυτέλειας, της βιομηχα-νοποίησης, του πολέμου.

Από αυτά τα βιβλία ο ερημίτης ένιωθε να ανα-θαρρεύει, έβλεπε την επικύρωση των αρχών του, και με πικρή ηδονή διαποτιζόταν με τη φιλοσοφία των δυ-σαρεστημένων, των ασκητών και των ιδεαλιστών, α-πό τα συγγράμματα των οποίων κατέβαινε στην τω-ρινή του ζωή ένα φωτοστέφανο αγιότητας. Και όταν ήρθε η άνοιξη, ο Μπέρτολντ γνώρισε με ευφροσύνη την ευλογία μιας ζωής και μιας δουλειάς σύμφωνα με τη φύση, είδε να γεννιούνται κάτω από την τσουγκρά-να χαριτωμένες βραγιές, εκτέλεσε πρώτη φορά στη ζωή του την ωραία και ήρεμη δουλειά της σποράς και χάρηκε που έσκαγαν και μεγάλωναν τα φυτά. Τώρα πια η εργασία τον απασχολούσε μέχρις αργά το βρά-δυ, οι ώρες τηςσχόλης λιγόστευαν, και τη νύχτα κοι-μόταν βαθιά. Όταν τώρα, στηριγμένος στο λισγάρι για να ξαποστάσει μια στιγμή, ή πάλι στην κρήνη, πε-ριμένοντας να γεμίσει το ποτιστήρι, σκεφτόταν την Άγκνες Βάινλαντ, η καρδιά του σφιγγόταν βέβαια λί-γο, αλλά σκεφτόταν πως με τον καιρό θα τα ξεπερ-νούσε όλα εντελώς, και θεωρούσε ότι θα ήταν αμαρ-τία αν είχε αφήσει να τον συγκρατήσει ο κακός κό-σμος.

Σ' αυτό προστέθηκε το ότι και η μοναξιά γινόταν τώρα όλο και πιο σπάνια, σαν χειμωνιάτικη ομίχλη. Εμφανίζονταν πότε πότε και γίνονταν ευγενικά δε-κτοί λογής λογής απρόσμενοι επισκέπτες, άνθρωποι καθόλα άγνωστοι, για τους οποίους ποτέ δεν είχε α-κούσει να γίνεται λόγος και που την αληθινή τους ι-

διότητα μάθαινε να τη γνωρίζει τώρα, αφού όλοι ήξεραν από άγνωστη πηγή τη διεύθυνσή του και κανένας από το «τάγμα» τους δεν περνούσε από την κοιλάδα δίχως να τον επισκεφθεί. Ήταν τα διάσπαρτα μέλη εκείνου του μεγάλου πλήθους των ιδιόρρυθμων υπάρξεων που, έξω από την κανονική διάταξη του κόσμου, διήγαν τον πλάνητα βίο του κομήτη, και ο Μπέρτολντ έμαθε σιγά σιγά να ξεχωρίζει τις ιδιαίτερες κατηγορίες τους.

Πρώτος εμφανίστηκε ένας κύριος από τη Ληψία, που έδειχνε μάλλον αστός, γύριζε τον κόσμο δίνοντας διαλέξεις για τους κινδύνους των οιοπονευματωδών, και τώρα ταξίδευε για λόγους αναφυχής. Σταμάτησε μόνο για κάνα δυο ώρες, αλλά άφησε στον Ράιχαρντ την ευχάριστη αίσθηση πως δεν είναι εντελώς ξεχασμένος στον κόσμο και πως ανήκει σε μια μυστική εταιρεία ανθρώπων με ευγενικές επιδιώξεις.

Ο δεύτερος επισκέπτης φαινόταν πολύ πιο ιδιόμορφος, ήταν τύπος ζωηρός και ενθουσιώδης, με μια φαρδιά πεπαλαιωμένη ρεντινγκότα, κάτω από την οποία όμως δεν φορούσε γιλέκο, αλλά πονκάμισο κυνηγού, κίτρινο καρδ παντελόνι και στο κεφάλι ένα πλατύγυρο μαλακό καπέλο. Αυτός ο άνθρωπος, που λεγόταν Σάλομον Αντόλφους Βολφ, είχε τόσο αξιόγápητα πριγκιπικό ύφος και πρόφερε το όνομά του χαμογελώντας με τόση σεμνότητα και αποδιώχνοντας εκ των προτέρων, κάπως νευρικά, κάθε εξαιρετικά υψηλή τιμητική διάκριση, ώστε ο Ράιχαρντ βρέθηκε σε κάποια αμηχανία, δεδομένου ότι δεν τον γνώριζε ούτε είχε ακούσει ποτέ το όνομά του.

Ο ξένος, απ' ό,τι φάνηκε από την ίδια του την αφήγηση, ήταν ένα εξέχον όργανο του Θεού και πραγματοποιούσε θαυματουργικές θεραπείες, λόγω των οποίων τον κοιτούσαν μεν καχύποπτα και τον εχθρεύ-

ονταν γιατροί και δικαστήρια, αλλά πολύ πιο βαθιά τον σεβόταν η μικρή ομάδα των σοφών και των δικαίων. Με την απλή επίθεση των χειρών είχε μόλις επαναφέρει στη ζωή μιαν Ιταλίδα κόμισσα που τη θεωρούσαν ξεγγραμμένη πια, και την οποία δεν μπορούσε να κατονομάσει. Τώρα, περιφρονώντας τη σπουδή της σύγχρονης εποχής, επέστρεφε με τα πόδια στην πατρίδα, όπου τον ανέμεναν πάμπολλα άτομα που είχαν την ανάγκη του. Δυστυχώς έβλεπε το ταξίδι του να περιπλέκεται από την έλλειψη χρημάτων, καθόσον αδυνατούσε να δεχτεί για τις θεραπείες του άλληνη ανταμοιβή, ει μη μόνον τα δάκρυα ευγνωμοσύνης των θεραπευμένων, γι' αυτό δεν ντρεπόταν να ζητήσει από τον αδελφό του τον Ράιχαρντ, στον οποίο ο Θεός τον είχε οδηγήσει, ένα μικρό δάνειο, που θα ωφελούσε όχι το άτομό του — το οποίο δεν είχε σημασία — παρά ακριβώς τους δυστυχημένους που περιέμεναν την επιστροφή του.

Το αντίθετο αυτού του σωτήρα ήταν ένα παλικάρι, Ρώσος κατά τα φαινόμενα, που παρουσιάστηκε ένα βράδυ, και του οποίου τα φίνα χαρακτηριστικά και τα λεπτά χέρια έρχονταν σε αντίθεση με τα πάμφτωχα εργατικά ρούχα και τα χοντρά ξηλωμένα παπούτσια. Ήξερε μόνο μερικές λέξεις γερμανικά, και ο Ράιχαρντ δεν έμαθε ποτέ αν είχε προσφέρει άσυλο σε έναν καταδιωγμένον αναρχικό, σε έναν ξεπεσμένο καλλιτέχνη ή σε έναν άγιο. Ο ξένος αρχέστηκε να ρίξει ένα φλογερό ερευνητικό βλέμμα κατάματα στον Ράιχαρντ και να τον χαιρετήσει με ένα μυστηριώδες νεύμα των σηκωμένων χειρών του. Έπειτα διέσχισε αμίλητος το σπιτάκι, ακολουθούμενος από τον κατάπληκτο οικοδεσπότη, έδειξε ένα αδειανό δωμάτιο όπου υπήρχε ένας πάγκος και ρώτησε ταπεινά: «Εγώ εδώ κοιμηθώ μπορώ;» Ο Ράιχαρντ έγνεψε

καταφατικά, τον κάλεσε να φάει ένα πιάτο σουπά και του έστρωσε να κοιμηθεί πάνω στον πάγκο. Το επόμενο πρωί ο ξένος δέχτηκε πάλι ένα φλιτζάνι γάλα, είπε «ευχαριστώ» με βαθύ λαρυγγικό τόνο κι έφυγε.

Αμέσως μετά απ' αυτόν εμφανίστηκε ένας ημίγυμνος χορτοφάγος, ο πρώτος μιας μακράς πομπής, με σανδάλια και κάτι σαν βαμβακερή φόρμα. Όπως όλοι σχεδόν οι αδελφοί του συλλόγου του, εκτός από κάποιαν απέχθεια για τη δουλειά, δεν είχε κανενός είδους ελαττώματα, παρά ήταν ένας άνθρωπος με παιδιάστικη αθωότητα και συγκινητική απλότητα, που μες στην αλλόκοτη πλοκή των σκέψεών του για υγιεινή και κοινωνική λύτρωση ζούσε με τρόπο ελεύθερο και φυσικό, ακριβώς όπως, εξωτερικά, φορούσε με αξιοπρέπεια την κάπως θεατρική του περιβολή της ερήμου.

Αυτός άνθρωπος, απλός και αθώος σαν παιδί, εντυπωσίασε τον Ράιχαρντ. Δεν κήρυξε το μίσος και την πάλη, παρά ήταν σίγουρος, με ταπεινοσύνη αλλά και περηφάνια, ότι στο πεδίο της διδασκαλίας του θα ανθούσε αυθόρμητα μια νέα παραδείσια ζωή, στην οποία ήδη ένιωθε να συμμετέχει. Η υπέρτατη εντολή του ήταν: «Ου φονεύσεις!», που την ανέφερε όχι μόνο σε σχέση με ανθρώπους και ζώα, αλλά την αντιλαμβανόταν ως άπειρο σεβασμό για ό,τι ζωντανό. Να σκοτώνεις ένα ζώο τού φαινόταν πράγμα φρικτό, και πίστευε ακράδαντα πως, όταν τελείωνε αυτή η περίοδος εκφυλισμού και τυφλότητας, η ανθρωπότητα θα απείχε και πάλι ολοκληρωτικά από αυτό το έγκλημα. Αλλά έβρισκε επίσης φρικτό να ξεριζώνεις λουλούδια και να κόβεις δέντρα. Ο Ράιχαρντ αντέταξε ότι, δίχως να κόβουμε τα δέντρα, δεν θα μπορούσαμε να χτίζουμε σπίτια, πράγμα στο οποίο ο φρουτοφάγος συγκατένευσε ζωηρά. «Πολύ σωστά! Πράγματι δεν

θα 'πρεπε να έχουμε σπίτια, ούτε καν ρούχα, όλα τούτα μας χωρίζουν από τη φύση και μας οδηγούν σε όλες τις ανάγκες που γέννησαν το έγκλημα και τον πόλεμο και όλες τις αχρειότητες». Κι όταν ο Ράιχαρντ αντέταξε ότι δύσκολα στο κλίμα μας θα βρισκόταν άνθρωπος που να μπορεί να περάσει χειμώνα δίχως σπίτι και δίχως ρούχα, ο φιλοξενούμενός του ξαναχαμογέλασε πρόσχαρα και είπε: «Καλώς, καλώς! Με καταλαβαίνετε τέλεια. Αυτή ακριβώς είναι η κυριότερη πηγή αθλιότητας στον κόσμο, το ότι δηλαδή ο άνθρωπος εγκατέλειψε το λίκνο του και τη φυσική του πατρίδα στον κόρφο της Ασίας. Εκεί θα μας οδηγήσει πάλι ο δρόμος της ανθρωπότητας, και τότε θα ξαναβρεθούμε όλοι στον κήπο της Εδέμ».

Παρά τις προφανείς επιπολαιότητές της, ο Μπέρτολντ ένιωθε μια κάποια ηδονή σ' αυτήν την ειδυλλιακή φιλοσοφία, που επρόκειτο να την ακούσει, σε άλλες αποχρώσεις, και από κάμποσους άλλους κήρυκες, και θα έπρεπε να είναι γίγαντας, αυτός που ζούσε έτσι αποκομμένος απ' τον κόσμο, για να μην τον υποβάλουν προοδευτικά όλα αυτά τα κηρύγματα και να μην επηρεάσουν τη σκέψη του. Ο κόσμος, όπως τώρα τον έβλεπε — και δεν θα μπορούσε να τον δει διαφορετικά —, συνίστατο σε μια περιορισμένη σειρά από πρωτόγονες ασχολίες, και πέρα από αυτές δεν υπήρχε τίποτα, ει μη μόνον, από τη μια μεριά, ένας πολιτισμός διεφθαρμένος, σάπιος, και που γι' αυτό τον είχε εγκαταλείψει, και από την άλλη μια μικρή κοινότητα ανθρώπων του μέλλοντος διάσπαρτη ανά τον κόσμο, όπου έπρεπε να συμπεριληφθεί και όπου ανήκαν και όλοι οι επισκέπτες, ορισμένοι εκ των οποίων παρέμεναν σπίτι του μέρες ολόκληρες. Τώρα κατανοούσε και την ιδιότυπη πνοή θρησκευτικότητας και ενθουσιασμού που διέθεταν όλοι αυτοί οι φιλο-

ξενούμενοι και αδελφοί του. Αυτοί ήταν το άλας της γης, μεταρρυθμιστές και φορείς του μέλλοντος, κι είχαν συμμάχους τις μυστηριώδεις πνευματικές δυνάμεις, από τα γραμμένα και τα μυστήρια των Αιγυπτίων και των Ινδών, έως τις ονειροφантаσίες των μακρυμάλληδων φρουτοφάγων και τις θαυματουργές θεραπείες των μαγνητιστών και των μυστικιστών θεραπευτών.

Τα πειράματα και οι παρατηρήσεις μεταμορφώθηκαν σύντομα σε μια καινούρια θεωρία ή σύλληψη του κόσμου, και γι' αυτό φρόντισαν όχι μόνο οι πνευματικές απαιτήσεις του ίδιου του δόκτορος, αλλά και μια ολόκληρη βιβλιογραφία που οι επισκέπτες του εν μέρει του προσκόμισαν, εν μέρει του απέστειλαν και εν μέρει του συμβούλεψαν ως απαραίτητη. Έτσι, στο σπιτάκι σχηματίστηκε σιγά σιγά μια περίεργη βιβλιοθήκη, από βιβλία μαγειρικής για χορτοφάγους έως τα πιο αλλόκοτα μυστικιστικά συστήματα, και περνώντας από τον πλατωνισμό, το γνωστικισμό, τον πνευματισμό και τη θεοσοφία, περιλάμβανε όλα τα πεδία της πνευματικής ζωής, μέσα στην τάση όλων αυτών των συγγραφέων να διατυπώσουν περισπούδαστες αποκρυφιστικές θεωρίες. Ένας συγγραφέας μπορούσε να αποδείξει πως πυθαγόρεια διδασκαλία και πνευματισμός ταυτίζονται, ένας άλλος ερμήνευε τον Ιησού ως προάγγελο της χορτοφαγίας, ένας τρίτος αποδείκνυε πως η οχληρή ερωτική ανάγκη ήταν μια μεταβατική φάση της φύσης, η οποία μόνον προσωρινά χρησιμοποιούσε την αναπαραγωγή, αλλά απώτερος σκοπός της ήταν η σωματική αθανασία των ατόμων.

Με αυτή τη συλλογή των βιβλίων, ενώ οι μέρες συντόμευαν γρήγορα, ο Μπέρτολντ βρέθηκε εντέλει αντιμέτωπος με το δεύτερο τυρολέζικο χειμώνα του. Με την έλευση της ψυχρής εποχής οι επισκέψεις, που

τις είχε συνηθίσει, κόπηκαν μαχαίρι. Τώρα οι απόστολοι και οι αδελφοί κάθονταν στις χειμερινές φωλιές τους, ή πάλι, αν δεν είχαν μόνιμη κατοικία και ζούσαν από ελεημοσύνες, σε άλλους τόπους και στις αστικές κατοικίες των πνευματικών συντρόφων τους.

Εκείνην την περίοδο ο Ράιχαρντ διάβασε στη μοναδική εφημερίδα που έφτανε στα χέρια του την είδηση για το θάνατο του Βαν Βλίσεν. Σε ένα χωριό στα ρωσικά σύνορα, όπου εξαιτίας της χολέρας είχε μείνει σε καραντίνα αλλά χωρίς επιτήρηση, είχε κάνει κήρυγμα κατά του αλκοόλ στην τοπική ταβέρνα και σκοτώθηκε στη σύγκρουση που επακολούθησε.

Στην απομόνωσή του ο Μπέρτολντ είδε να σιμώνει ο χειμώνας στην κοιλάδα. Είχε ένα χρόνο να αφήσει το κτηματάκι του και είχε ορκιστεί στον εαυτό του να γυρίσει και μελλοντικά την πλάτη του στα εγκόσμια. Αλλά στην καρδιά του δεν υπήρχε πια η αλλοτινή ικανοποίηση και η παιδιάστικη αγάπη για το καινούριο· εξωθούσε τον εαυτό του σε κουραστικούς περιπάτους, και ανέθετε όλο και πιο συχνά τις χειρωνακτικές δουλειές του σπιτιού στον Ξάβερ, που από καιρό ήξερε πως ήταν απαραίτητος στη μικρή οικιακή διαχείριση, κι έτσι είχε κάμποσο ξεμάθει στην υπακοή.

Όμως, όσο κι αν ο Ράιχαρντ παρέμενε ώρα πολλή στο ύπαιθρο, όλες εκείνες τις ατελείωτες βραδιές έπρεπε να κάθεται μόνος του στην καλύβα, κι απέναντί του, με μεγάλα και τρομερά μάτια, καθόταν η μοναξιά, σαν ένας λύκος που δεν ήξερε πώς αλλιώς να τον εξορκίσει, παρά καρφώνοντας στα αδειανά του μάτια το δικό του βλέμμα, συνεχώς σε επιφυλακή· μόλις όμως απέστρεφε το βλέμμα του, ο λύκος τού ορμούσε πίσωπλάτα. Η μοναξιά ακουμπούσε τη νύ-

χτα στο κρεβάτι του όταν, με το κορμί ξεθεωμένο, τον έπαιρνε ο ύπνος, και δηλητηρίαζε ύπνο και όνειρα. Κι όταν το βράδυ ο παραγιός άφηνε το σπίτι, διέσχιζε σφυρίζοντας το περιβόλι κι εξαφανιζόταν κάτω προς το χωριό, πολλές φορές το αφεντικό γύριζε και τον κοιτούσε με απροκάλυπτη ζήλια. Τίποτα δεν είναι πιο επικίνδυνο και θανάσιμο για την ψυχή από το να ασχολείται συνεχώς με τον εαυτό της και με την κατάστασή της, με τις απογοητεύσεις και τις αδυναμίες της. Ο ερημίτης αναγκάστηκε να γνωρίσει από πρώτο χέρι όλη την αρρώστια αυτής της κατάστασης, και εκπαιδευμένος από την ανάγνωση κάποιων βιβλίων μυστικισμού, μπορούσε τώρα να παρατηρεί πάνω του πόσο απαίσια αληθινοί ήταν όλοι οι πολυάριθμοι θρύλοι για τις αθλιότητες και τους πειρασμούς των ευσεβών αναχωρητών στην έρημο της Θηβαΐδος.

Πέρασε έτσι μήνες απαραγώρητους, ξένος προς τη ζωή και άρρωστος μέσα του βαθιά. Φαινόταν χάλια, και οι αλλοτινοί του φίλοι δεν θα τον αναγνώριζαν· πραγματικά, γύρω απ' το ηλιοκαμένο αλλά ρουφηγμένο πρόσωπό του είχαν μεγαλώσει γενειάδα και μακριά μαλλιά, και σ' αυτό το σκαμμένο πρόσωπο έκαιγαν πεινασμένα τα μάτια, που τα είχε κάνει δειλά η μοναξιά, λες και δεν είχαν ποτέ γελάσει ούτε είχαν ποτέ απολαύσει αθώα την ποικιλία του κόσμου.

Φυσούσε πλέον το πρώτο ξεροβόρι των Άλπεων όταν μια μέρα ο παραγιός έφερε μαζί με την εφημερίδα κι ένα γράμμα, την έντυπη πρόσκληση σε μια συγκέντρωση όλων όσοι με λόγια ή με έργα καταγίνονταν με μια μεταρρύθμιση της ζωής και της ανθρωπότητας. Η συγκέντρωση, για τη σύγκληση της οποίας είχαν ενωθεί θεοσοφικοί, χορτοφαγικοί και άλλου τύπου σύλλογοι, θα γινόταν στο Μόναχο στα τέλη Φεβρουαρίου. Μια τοπική ομάδα προσφερόταν να

εξασφαλίζει φτηνά καταλύματα και γεύματα δίχως κρέας.

Κάμποσες μέρες ο Ράιχαρντ αμφιταλαντεύτηκε αναποφάσιτος, έπειτα όμως πήρε την απόφασή του και δήλωσε γραπτώς συμμετοχή στη συγκέντρωση του Μονάχου. Και τώρα, τρεις εβδομάδες, άλλο δεν σκεφτόταν παρά αυτό το εγχείρημα. Το ταξίδι, όσο κι αν ήταν απλό, του προξενούσε σκέψεις και ανησυχίες — ένα χρόνο είχε μείνει κλεισμένος εκεί στο κουκούλι του. Θα του άρεσε να στείλει και να φωνάξουν τον κουρέα, για να του κόψει γένια και μαλλιά, αλλά συγκρατήθηκε από δισταγμό, γιατί του φαινόταν ανανδρη παραχώρηση στις συνήθειες του κόσμου, και ήξερε πως ορισμένοι αιρετικοί φίλοι του τίποτα δεν ήθελαν τόσο πολύ, όσο να αφήσουν ακούρευτη την κόμη τους για θρησκευτικούς λόγους. Παράγγειλε όμως να του φτιάξουν στο χωριό καινούριο κοστούμι, ίδιο σχέδιο με το ένδυμα μετανοούντος που φορούσε ο Βαν Βλίσεν, αλλά από καλό ύφασμα, και για πανωφόρι μια κάπα από τραχύ μαλλί, τυπική στα μέρη εκείνα.

Την καθορισμένη ημέρα, μες στο ψυχρό πρωινό, άφησε εγκαίρως το σπιτάκι του, που τα κλειδιά του τα παρέδωσε στον Ξάβερ στο χωριό, και το σούρουπο κατέβηκε τη σιωπηλή κοιλάδα έως τον κοντινότερο σταθμό. Έπειτα ανέβηκε στο τρένο για το Μόναχο, νιώθοντας έπειτα από καιρό μια χαρούμενη αγωνία να ταξιδέψει, και διέσχισε το ωραίο τοπίο με την προσοχή του τεταμένη, τρισευτυχισμένος που διέφυγε για άγνωστο ακόμα πόσες μέρες από την αβάσταχτη κατάσταση του σπιτιού του.

Ήταν μία ημέρα πριν από την έναρξη της συγκέντρωσης, και τα πρώτα της σημάδια χαιρέτησαν τον ταξιδιώτη από το σταθμό ακόμα. Από ένα τρένο που

έφτασε συγχρόνως με το δικό του κατέβηκε μια ολόκληρη παρέα από φυσιολάτρες με γραφικά εξωτικά κοστούμια και σανδάλια, με κεφάλια που θύμιζαν Χριστό και αποστόλους, και πολύς κόσμος του ίδιου τύπου, που ήρθε να τους συναντήσει από την πόλη, χαιρέτησε τους αδελφούς, και στο τέλος κίνησαν όλοι, σε εντυπωσιακή πομπή. Τον Ράιχαρντ τον αναγνώρισε ένας βουδιστής, που κι αυτός είχε φτάσει την ίδια ημέρα, ένας από τους καλοκαιρινούς του επισκέπτες, οπότε αναγκάστηκε να σμίξει με το πλήθος εκείνο, κι έτσι έκανε την επανείσοδό του στο Μόναχο σαν μέλος μιας παρέλασης φαντασμάτων, που η ιδιορρυθμία της του προξενούσε θλιβερή εντύπωση. Ανάμεσα στα χαρούμενα ξεφωνητά μιας ορδής αγοριών και τα γεμάτα θυμηδία βλέμματα όλων των περαστικών, η ιδιόμορφη παρέλαση προχώρησε μεγαλοπρεπώς προς την πόλη, για το χαιρετισμό στην αίθουσα των δεξιώσεων.

Μόλις ο Ράιχαρντ ζήτησε να πληροφορηθεί για το κατάλυμα που του είχαν εξασφαλίσει, του έχωσαν στο χέρι ένα χαρτάκι με τη διεύθυνση. Έφυγε, στην πρώτη γωνία σταμάτησε μιαν άμαξα και, κουρασμένος και μπερδεμένος, είπε να τον οδηγήσει σε ένα δρόμο που του ήταν άγνωστος. Γύρω του έσφυζε η ζωή της γνώριμης πόλης, εκεί υπήρχαν τα κτίρια της έκθεσης στα οποία κάποτε είχε ασκήσει τεχνοκριτική με τον Κόνεγκεν, εκεί βρισκόταν η παλιά του κατοικία, με τα παράθυρα φωτισμένα, από την άλλη μεριά είχε μείνει κάποτε ο σύμβουλος Βάινλαντ. Όμως αυτός είχε γίνει ένας μοναχικός χωρίς σχέσεις και τίποτα πια δεν τον συνέδεε με όλα τούτα, κι όμως η καθεμία από αυτές τις αφυπνισμένες μνήμες τού προκαλούσε ένα γλυκό πόνο. Και στους δρόμους ο κόσμος κινούνταν όπως τότε και όπως πάντα, σαν να

μην υπήρχε τίποτα τρομερό και ο κόσμος να μην είχε ούτε αγωνίες ούτε κινδύνους· κομψές άμαξες με αθόρυβους τροχούς κατευθύνονταν στα θέατρα, και οι στρατιώτες έδιναν το μπράτσο στα κορίτσια τους.

Όλα συγκινούσαν τον μοναχικό, το κυματιστό κοκκινωπό φως που καθρεφτιζόταν πρόσχαρο και μάταιο στο υγρό λιθόστρωτο, και το τριξίμο των αμαξών, των βημάτων, όλο αυτό το πηγαινέλα που τραβούσε μπροστά σαν κάτι αυτονόητο. Εκεί υπήρχε αμαρτία και αθλιότητα, πολυτέλεια και εγωισμός, εκεί όμως υπήρχε και χαρά και αίγλη, συντροφιά και έρωτας, και κυρίως η άδολη ανευθυνότητα και η αδιατάρακτη χαρά της ζωής ενός κόσμου, του οποίου ο Ράιχαρντ ήθελε να είναι η συνείδηση και που τον είχε απλούστατα παραμερίσει, δίχως να αισθανθεί ότι τον χάνει, ενώ το μικρό μερίδιό του στην ευτυχία είχε γίνει συντρίμμα. Και όλα τούτα τού μιλούσαν, κινούσαν με νήματα αδιάλυτα τα συναισθήματά του και τον κατέθλιβαν.

Η άμαξα σταμάτησε μπροστά σε ένα μεγάλο σπίτι όπου ενοικιάζονταν δωμάτια, ο Ράιχαρντ ακολούθησε το χαρτάκι, ανέβηκε στον πρώτον όροφο, μια γυναίκα τον έκοψε με δυσπιστία και τον οδήγησε σε ένα γυμνό καμαράκι, που τον υποδέχτηκε ψυχρό και μάλλον αφιλόξενο.

«Για πόσες μέρες είναι;» ρώτησε παγερά η σπιτονοικοκυρά, δίνοντάς του να καταλάβει πως τα χρήματα έπρεπε να πληρωθούν προκαταβολικά.

Εκνευρισμένος έβγαλε το πορτοφόλι του και, όσο εκείνη περίμενε ανυπόμονα την πληρωμή, ζήτησε καλύτερο δωμάτιο.

«Για ενάμισι μάρκο δεν υπάρχουν καλύτερα δωμάτια σε ολόκληρο το Μόναχο», είπε η γυναίκα. Τώρα αυτός αναγκάστηκε να χαμογελάσει.

«Νομίζω πως έγινε παρεξήγηση», είπε βιαστικά. «Ψάχνω να βρω ένα άνετο δωμάτιο, όχι ένα μέρος να κοιμηθώ. Αν έχετε καλύτερο δωμάτιο, δεν συζητώ την τιμή».

Αμίλητη η σπιτονοικοκυρά προχώρησε μπροστά του στο διάδρομο, άνοιξε ένα άλλο δωμάτιο και άναψε το φως. Με ικανοποίηση ο φιλοξενούμενος είδε τον εαυτό του σε μια κάμαρη αρκετά πιο ευρύχωρη, διαρρυθμισμένη σε καθιστικό, ακούμπησε το παλτό του κι έδωσε προκαταβολικά στη γυναίκα τα χρήματα για μερικές ημέρες.

Μόνον το επόμενο πρωί, όταν ξύπνησε σε καινούριο, ασυνήθιστα μαλακό κρεβάτι και θυμήθηκε το προηγούμενο βράδυ, αναλογίστηκε πως η δυσαρέσκειά του για το απλό δωματιάκι και η απαίτησή του για μεγαλύτερη άνεση έρχονταν κατ' ουσίαν σε αντίθεση με τη συνείδησή του. Μόνο που δεν τον πείραξε, σηκώθηκε φρέσκος φρέσκος από το κρεβάτι και σκέφτηκε με ενθουσιασμό την ημέρα που τον περιέμενε. Βγήκε στην ώρα του, και βαδίζοντας ανανεωμένος στους ήσυχους ακόμη δρόμους αναγνώριζε σε κάθε βήμα εικόνες γνωστές από παλιά. Ήταν μεγάλο να περπατάς εκεί και να συμμετέχεις, σαν απλός συμπολίτης, στην κίνηση μιας ωραίας πόλης, αντί να αργοσβήνεις στο μαγεμένο κύκλο της μοναξιάς και να τρέφεσαι πάντα και μόνο από το μυαλό σου.

Τα μεγάλα καφενεία και τα καταστήματα ήταν ακόμα κλειστά, κι έτσι έψαξε να βρει ένα λαϊκό μαγαζάκι, να προγευματίσει και να πιει ένα φλιτζάνι γάλα.

«Θέλετε καφέ;» ρώτησε ο σερβιτόρος και άρχισε να τον σερβίρει. Ο Ράιχαρντ τον άφησε χαμογελώντας να του βάλει καφέ και εισέπνευσε με μυστική

απόλαυση το άρωμα του ροφήματος που το στερούνταν εδώ κι ένα χρόνο. Αρκέστηκε όμως σ' αυτήν τη μικρή ηδονή, έφαγε μόνον ένα κομμάτι ψωμί και πήρε μian εφημερίδα.

Έπειτα πήγε στην αίθουσα συγκεντρώσεων, τη βρήκε στολισμένη με βάγια και δάφνες και είχε κίνηση, είχαν έρθει κιόλας κάμποσοι καλεσμένοι. Οι φυσιοκράτες ήταν μια μικρή μειοψηφία, και οι βιβλικές ή τροπικές αμφιέσεις ξεχώριζαν και εδώ σαν εκκεντρικότητα, ενώ φαινόταν κάποιο φινό κεφάλι λογίου και πολλοί νεαροί καλλιτέχνες. Η ομάδα των ξυπόλυτων μακρουμάλληδων ξεχώριζε σαν αλλόκοτο νησί μέσα στα κύματα.

Πρώτος ομιλητής παρουσιάστηκε ένας κομψός Βιεννέζος και ευχήθηκε τα μέλη των διαφόρων ομάδων να μην τονίσουν τις αποκλίσεις τους, αλλά να αναζητήσουν μάλλον τα στοιχεία που τους ενώνουν και να γίνουν φίλοι. Μίλησε κατόπιν αμερόληπτα για τις νεοπαγείς θρησκευτικές οργανώσεις της εποχής και για τη σχέση τους με το πρόβλημα της παγκόσμιας ειρήνης. Τον διαδέχθηκε ένας υπέργηρος Άγγλος θεόσοφος, που υπέδειξε την πίστη του ως παγκόσμια ενοποίηση των μεμονωμένων εστιών φωτός όλων των θρησκειών του κόσμου. Αυτόν τον διαδέχθηκε ένας θεωρητικός της φυλής, που με στυφή ευγένεια τον ευχαρίστησε για τη συμβουλή, αλλά στιγματίσε τη σκέψη μιας θρησκείας κοινής για όλα τα έθνη ως επικίνδυνη ουτοπία, αφού κάθε έθνος είχε την ανάγκη και το δικαίωμα για μια καταδική του πίστη, που να παύει μορφή και χρώμα από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του καθενός.

Όσο κρατούσε αυτή η ομιλία, μια γυναίκα που καθόταν δίπλα στον Ράιχαρντ δεν ένιωθε καλά, κι αυτός τη συνόδευσε στην πλησιέστερη έξοδο. Έπει-

τα, για να μην ενοχλήσει και πάλι, έμεινε όρθιος εκεί κοντά και προσπάθησε να ξαναπιάσει τον ειρμό της συζήτησης, ενώ το βλέμμα του πλανιόταν στις σειρές των γειτονικών καθισμάτων.

Τότε, ελάχιστα πιο κει, είδε να κάθεται σε προσεχτική στάση μια ωραία γυναικεία μορφή που αιχμαλώτισε το βλέμμα του, κι ενώ η καρδιά του αναστατωνόταν και κάθε ενδιαφέρον για τα λόγια του ομιλητή τον εγκατέλειπε ξαφνικά, αναγνώρισε την Άγκνες Βάινλαντ. Τρέμοντας σύγκορμος στηρίχτηκε στην παραστάδα, και δεν είχε άλληνη αίσθηση παρά του σαστισμένου ανθρώπου που μπροστά του, μες στην αγωνία και την απελπισία, εμφανίζονται αναπάντεχα οι πύργοι της γενέτειρας. Πραγματικά, μόλις αναγνώρισε το αγέρωχο στήσιμο του κεφαλιού και διέκρινε από πίσω το ξεχασμένο περίγραμμα των μάγουλών της, κατάλαβε πως δεν υπήρχε τίποτε άλλο στον κόσμο παρά αυτός κι εκείνη, κατάλαβε πως το μόνο πράγμα που έλειπε από τη ζωή του ήταν να την πλησιάσει και να νιώσει το βλέμμα των καστανών ματιών της και το φιλί των χειλιών της, χωρίς τα οποία καμία σοφία δεν θα μπορούσε να τον βοηθήσει. Και όλα τούτα του φάνηκαν μπορετά και με πίστη φυλαγμένα: διότι ένιωσε με τη διαίσθηση της αγάπης πως η κοπέλα είχε πάει στη συγκέντρωση μόνον εξαιτίας του, ή με αυτόν στη σκέψη της.

Όταν ο ομιλητής ολοκλήρωσε, πολλοί ύψωσαν το χέρι για να ανταπαντήσουν, και αισθανόσουν κιόλας το πρώτο κύμα προπέτειας και δυσφορίας, που στερούσε από μακροθυμία και αγάπη όλες εκείνες τις σεβάσιμες κεφαλές, και επρόκειτο μάλιστα να οδηγήσει ολόκληρο το συνέδριο όχι στη λύτρωση του κόσμου, αλλά σε οικτρή αποτυχία.

Όμως ο Μπέρτολντ Ράιχαρντ δεν είχε αντιά γι'

αυτούς τους προδρόμους της καταιγίδας. Το βλέμμα του ήταν στυλωμένο στη μορφή της αγαπημένης, λες και όλη του η ύπαρξη το 'ξερε καλά ότι μόνον από αυτήν μπορούσε να έλθει σωτηρία. Στο τέλος της ομιλίας η δεσποινίς σηκώθηκε και κατευθύνθηκε προς την έξοδο με έκφραση σοβαρή και ψυχρή, όπου ήταν ολοφάνερο πως έπνιγε την αποστροφή της για όλες αυτές τις συζητήσεις. Πέρασε δίπλα από τον Μπέρτολντ δίχως να τον πάρει είδηση, κι αυτός μπόρεσε να δει ξεκάθαρα πως δροσερά χρώματα ανθούσαν πάντα στο ψυχρό, κυριαρχημένο πρόσωπό της, που όμως είχε γίνει, με τρόπο αξιολάτρευτο, μια ιδέα πιο ώριμο και αμίλητο. Συγχρόνως παρατήρησε με καμάρι ότι, καθώς περνούσε, τη συνόδευαν παντού βλέμματα σεβασμού και θαυμασμού.

Βγήκε έξω και κατέβηκε το δρόμο, ντυμένη άψογα, όπως πάντα, και με βήμα αθλητικό, όχι ακριβώς πρόσχαρη, αλλά ευθυτενής και ευκίνητη. Δίχως βιασύνη περνούσε από δρόμο σε δρόμο, παραχωρώντας στον εαυτό της μονάχα μια στιγμή ευχαρίστησης μπροστά στην υπέροχη βιτρίνα ενός ανθοπωλείου, δίχως να υποψιάζεται πως ο Μπέρτολντ την ακολουθούσε κι ήταν κοντά της. Κι εκείνος την ακολούθησε έως πέρα μακριά, στη γωνία του λαϊκού συνοικιακού δρόμου, όπου την είδε να εξαφανίζεται στην εξώθυρα του παλιού σπιτιού της.

Έπειτα γύρισε πίσω, και περπατώντας αργά κοίταξε τον εαυτό του. Ήταν ευχαριστημένος που δεν τον είχε δει εκείνη, και η απεριποίητη και κακομοίρικη όψη του, που τον στενοχωρούσε από την προηγούμενη κιόλας ημέρα, τώρα του φάνηκε ανυπόφορη. Πρώτα πρώτα πήγε σ' ένα κουρείο για να κοντύνει τα μαλλιά του και να κόψει τη γενειάδα του, κι όταν κοιτάχτηκε στον καθρέφτη κι έπειτα βγήκε στο

δρόμο κι ένιωσε τα ξυρισμένα μάγουλά του δροσερά στον ανάλαφρο άνεμο, απαλλάχτηκε εντελώς απ' όλη τη διστακτικότητα του ερημίτη. Πήγε βιαστικά σε ένα μεγάλο κατάστημα ετοιμών ενδυμάτων, αγόρασε ένα κοστούμι της μόδας και ζήτησε να το προσαρμόσουν στα μέτρα του όσο το δυνατόν καλύτερα· εκεί κοντά αγόρασε ασπρόρουχα, γραβάτα, καπέλο και παπούτσια, είδε να τελειώνουν τα χρήματά του και πήγε στην τράπεζα να σηκώσει κι άλλα, πρόσθεσε στο κοστούμι ένα παλτό και στα παπούτσια λαστιχένιες γαλότητες, και το βράδυ, όταν γύρισε σπίτι του γλυκά κουρασμένος, τα βρήκε όλα εκεί, σε κουτιά και σε πακέτα, να τον περιμένουν.

Τώρα δεν μπόρεσε να αντέξει και τα προβάρισε αμέσως, ντύθηκε απ' την κορφή ως τα νύχια, χαμογέλασε κάπως αμήχανα στο είδωλό του στον καθρέφτη και δεν θυμήθηκε να έχει ποτέ νιώσει στη ζωή του τόση παιδιαστική χαρά για καινούρια ρούχα. Εκεί δίπλα, ανέμελα πεταμένος σε μια καρέκλα, κειτόταν ο ασκητικός ιματισμός του από τραχύ μάλλινο ύφασμα, που είχε γίνει γκριζο και περιττό σαν τη χρυσαλλίδα μιας νεαρής πεταλούδας.

Καθώς καθόταν έτσι μπροστά στον καθρέφτη, αναποφάσιτος αν έπρεπε να ξαναβγεί, κάποιος χτύπησε την πόρτα, και μόλις απάντησε, μπήκε σιωπηλά ένας επιβλητικός άντρας, κι ο Ράιχαρντ αναγνώρισε αμέσως τον κύριο Σάλομον Αντόλφους Βολφ, τον πλανόδιο θαυματουργό που, μήνες πριν, τον είχε επισκεφθεί στο τυρολέζικο ερημητήριό του.

Ο Βολφ χαιρέτησε το «φίλο» με μια ζωηρή χειραψία και παρατήρησε ξαφνιασμένος πόσο κομψή ήταν η καινούρια του εμφάνιση. Εκείνος φορούσε ακόμη το καφέ καπέλο και την παλιά ρεντινγκότα όπως τότε, αλλά αυτή τη φορά είχε κι ένα μαύρο γιλέκο και

γκριζο παντελόνι, που όμως έμοιαζε κομμένο για πόδια μακρύτερα από τα δικά του, γιατί πάνω από τις μπότες σχηματίζαν μια ολόκληρη φουσαρόνικα από φριχτές πτυχές. Έδωσε συγχαρητήρια στο δόκτορα για το ωραίο του παρουσιαστικό και δεν έφερε καμία αντίρρηση όταν ο τελευταίος τον προσκάλεσε σε δείπνο.

Από τη διαδρομή ακόμα, ο Σάλομον Αντόλφους άρχισε να μιλά με πάθος για τις ομιλίες και τις συζητήσεις εκείνης της ημέρας, και δεν μπορούσε να πιστέψει ότι ο Ράιχαρντ δεν ήταν παρών. Το απόγευμα ένας ωραίος Ρώσος με μακριές μπουκλές είχε μιλήσει για χορτοφαγία και κοινωνική αθλιότητα και είχε προκαλέσει σκάνδαλο, επειδή όλη την ώρα επέμενε να περιγράφει το μη χορτοφαγικό τμήμα της ανθρωπότητας ως καταβροχθιστή πτωμάτων. Εκείνη τη στιγμή αφυπνίστηκαν τα φατριαστικά πάθη, ακριβώς στη μέση της λογομαχίας ένας αναρχικός πήρε αυθαίρετα το λόγο και αναγκάστηκαν να παρέμβουν αστυνομικές δυνάμεις για να τον απομακρύνουν από την εξέδρα. Σύσσωμοι οι βουδιστές εγκατέλειψαν σιωπηλά την αίθουσα, οι παροτρύνσεις των θεοσοφιστών για ειρήνη πήγαν στο βρόντο. Ένας ομιλητής τραγούδησε τον «Ομοσπονδιακό ύμνο του μέλλοντος», δική του σύνθεση, με το εξής ρεφρέν:

«Στον κόσμο αφήνω το μερίδιό του,
μόνο στο όλον είναι η σωτηρία!»

και στο τέλος το κοινό έφυγε με γέλια και βρισιές.

Μόνο στο τραπέζι ο αναστατωμένος άντρας ηρέμησε, κι έπειτα χαλάρωσε και ευθύμησε αναγγέλλοντας ότι την άλλη μέρα θα μιλούσε στην αίθουσα. Ήταν θλιβερό να βλέπεις τόσο κακό για το τίποτα, ό-

ταν είχαν στην κατοχή τους την αλήθεια, τόσο απλή. Και ανέπτυξε τη θεωρία του, που πραγματευόταν το «μυστικό της ζωής» και έβλεπε στο ξύπνημα των μαγικών πνευματικών δυνάμεων που ενυπάρχουν σε κάθε άνθρωπο το γιατρικό για τα κακά του κόσμου.

«Θα είστε παρών, έτσι δεν είναι, αδελφέ Ράιχαρντ;» ρώτησε παρακλητικά.

«Δυστυχώς όχι, αδελφέ Βολφ», είπε αυτός χαμογελώντας. «Την ξέρω ήδη τη θεωρία σας, και της εύχομαι κάθε επιτυχία. Βρίσκομαι στο Μόναχο για οικογενειακούς λόγους και, δυστυχώς, αύριο δεν θα είμαι ελεύθερος. Πάντως, αν μπορώ να σας φανώ με κάποιον τρόπο χρήσιμος, πολύ ευχαρίστως να το κάνω».

Ο Βολφ τον κοίταξε δύσπιστα, αλλά στην έκφραση του Ράιχαρντ δεν μπόρεσε να διακρίνει παρά φιλικά συναισθήματα.

«Καλά λοιπόν», είπε βιαστικά. «Πέρυσι το καλοκαίρι με βοηθήσατε με ένα δάνειο δέκα κορωνών που δεν τις ξέχασα, έστω κι αν μέχρι στιγμής δεν ήμουν εις θέσιν να σας τις επιστρέψω. Αν θέλατε για μιαν ακόμη φορά να με ευκολύνετε με ένα μικροποσόν — η διαμονή μου εδώ, προς εξυπηρέτησιν της υποθέσεώς μας, συνδέεται με έξοδα που κανείς δεν μου καλύπτει».

Ο Μπέρτολντ τού έδωσε ένα χρυσό νόμισμα και του ευχήθηκε και πάλι καλή τύχη για την άλλη μέρα, έπειτα τον χαιρέτησε και πήγε σπίτι του να κοιμηθεί.

Αλλά μόλις ξάπλωσε κι έσβησε το φως, μονομιάς εξαφανίστηκαν νύστα και κούραση, και ξενύχτησε με τη σκέψη της Άγκνες να τον καίει.

Βγήκε από το σπίτι νωρίς το πρωί, ταραγμένος και εξουθενωμένος από την άυπνη νύχτα. Πέρασε τις πρώτες ώρες με έναν περίπατο και μιαν επίσκεψη

στην πισίνα, έπειτα κάθισε ανυπόμονα ένα μισάωρο μπροστά σε ένα φλιτζάνι τσάι, και μόλις η ώρα τού φάνηκε κατάλληλη για επισκέψεις, πήρε μια χαριτωμένη άμαξα και πήγε στην οικία Βάινλαντ.

Χτύπησε το κουδούνι, χρειάστηκε να περιμένει λίγο, έπειτα ένα καινούριο κοριτσάκι, όχι πραγματική καμαριέρα, τον ρώτησε αδέξια τι επιθυμεί. Ζήτησε τις κυρίες, και η μικρή έτρεξε στην κουζίνα αφήνοντας την πόρτα ανοιχτή. Εκεί μπορούσες να ακούσεις τώρα ένα διάλογο, κατά το ήμισυ κατανοητόν.

«Όχι, δεν γίνεται», έλεγε η φωνή της Άγκνες, «να πεις ότι η κυρία είναι άρρωστη. Εξωτερικά, πώς είναι;»

Στο τέλος όμως ήρθε η ίδια η Άγκνες, με μπλε λιγνή μπροστοποδιά, τον κοίταξε με ερωτηματικό ύφος και δεν είπε λέξη, γιατί τον αναγνώρισε αμέσως.

Εκείνος της άπλωσε το χέρι. «Μπορώ να μπω;» ρώτησε, και προτού πει τίποτε άλλο, μπήκαν στο γνώριμο καθιστικό, όπου η κυρία συμβούλου, τυλιγμένη σε μιαν εσάρπα, καθόταν στην πολυθρόνα, και μόλις τον είδε, ορθώθηκε αμέσως, αυστηρή και άψογη.

«Ήρθε ο δόκτωρ Ράιχαρντ», είπε η Άγκνες στη μητέρα της, κι εκείνη άπλωσε το χέρι της στον επισκέπτη.

Όμως η κοπέλα, μέσα στο πρωινό φως του φωτεινού δωματίου, κοίταξε τον άντρα, διάβασε στο αδυνατισμένο πρόσωπό του την αθλιότητα μιας λανθασμένης και δύσκολης χρονιάς, και στα μάτια του τη θέληση για έναν έρωτα ξεκαθαρισμένον πια.

Δεν άφησε άλλο το βλέμμα του, μια σιωπηλή έλξη τους έφερε κοντά, και ξανάδωσαν τα χέρια.

«Κοριτσάκι μου, μα κοριτσάκι μου!» φώναξε τρομαγμένη η κυρία συμβούλου, όταν η κόρη της βούρκωσε ξαφνικά, χλόμιασε και έκρυψε στην πολυθρό-

να το πρόσωπό της πλάι στο πρόσωπο της μητέρας της.

Όμως η κοπέλα ξανασηκώθηκε αμέσως, τα μάγουλά της λαμπερά και πάλι κόκκινα, και μέσ' απ' τα δάκρυά της χαμογέλασε.

«Είναι καλό που γυρίσατε πίσω», άρχισε τώρα η γηραιά κυρία. Το ωραίο ζευγάρι καθόταν πλάι της, χέρι με χέρι, και ήταν τόσο όμορφοι και γελαστοί, λες και ανήκαν ο ένας στον άλλον εδώ και πολύν καιρό.